

Epistolari de Miquel Costa i Llobera (1854-1922)

MIQUEL FERRER I FLÓREZ*

En ocasió del 150è aniversari del naixement de D. Miquel Costa i Llobera (1854-1922), hem decidit aportar una col·laboració a l'ennobliment de la seva portentosa figura i per conèixer-lo de manera més profunda s'ha realitzat un estudi sobre el seu riquíssim epistolari fins ara parcialment conegut, verificant una tasca de recerca laboriosa amb la finalitat d'obtenir la imatge més completa possible, contant d'entrada, que no es pretén que el treball sigui exahustiu, ja que resten encara portes obertes per a futures investigacions.

*

1 - Indrets de la seva personalitat

Miquel Costa i Llobera (1854-1922) constitueix la personalitat humana i literària més serena i equilibrada de tota la literatura catalana. Una persona formada dins els fonaments de la racionalitat que té l'home, enlairats pels sentiments religiosos cristians, rebuts i assimilats d'una forma admirable, corresponent sempre la seva recta consciència, als suggeriments que Déu li insinuava, als que ell tenia i encara corresponia, ofereix una gama tan ampla com nombrosa de caires del seu ser, que flueixen rics i esplendorosos a través de la seva vida i dels seus escrits. Primerament, aquets darrers sovint han postergat inconscientment per part de les generacions posteriors, la figura excelsa de la seva espiritualitat, de la delicada tendresa humana i fins i tot de molts de caires de la seva existència que tant ennobliren el seu nom.

L'enquadrament de la seva figura dins l'època que va viure és un element essencial per a descobrir, conèixer i explicar, d'una part la seva vida i de l'altra, aspectes molt notables de la seva actitud a n'aquest món. D'acord amb el que s'acaba de dir, cal assenyalar tres punts eixals de la seva personalitat: el sentiment religiós cristià, la seva vocació d'escriptor certament innata i la seva humanitat.

Quant al primer, la seva concepció de Déu com a creador i centre de tot el creat, es presenta tan inherent a la seva obra, que si es prescindeix d'això o s'ignora o posposa, perd

la figura de Costa gairebé tota la seva entitat. Ni les seves actuacions, ni els seus escrits, tenen sentit si es deixa de veure aquest punt essencial de la seva vida i no es pensí que es pot concebir un Costa, marginant aquesta realitat. Si no es fa així, Costa apareix desfigurat i parcialment valorat del que realment és. Jamai s'ha de amagar o enfosquir, ni tan sol ombretjar, aquest eix central de la senyera personalitat que il·luminà la poesia catalana en el trànsit del segle XIX al XX.

Endemés Costa i Llobera té un altre indret indiscutible i és la seva condició d'escriptor, poeta per damunt de tot, el que es mostra en la seva concepció de la vida i dels sentiments i del món que l'enrevoltava. Curiosament, sembla, al examinar la seva obra escrita, com cap aspecte de la seva existència pot fugir d'esser tractat directe o indirectament mitjançant la forma escrita: La intimitat religiosa i fins i tot las voladas ascètiques i místiques del seu elevat esperit, els sentiments estètics que omplen les seves expressions vitals, les comunicacions familiars i amistoses, els comentaris de temes religiosos i literaris a més de l'entorn religiós o eclesial i les simples apreciacions d'ordre social o polític (ambdós aquests de forma incidental) sorgeixen a través d'una obra escrita, extensa, profunda, que abarca tota la riquesa de matissos d'aquella gran personalitat única.

La formació cultural, literària i artística, cal examinar-la dins el quadre general de la *Renaixença* com a moviment renovador de la llengua i cultura de Catalunya. L'aire romàntic que batega dins els autors d'aquest moviment, enlaira la visió cultural de Costa que s'esdevingué certament com un postromàntic, element clarament perceptible en la seva visió i al·lusió repetida a l'antiga cultura catalana i una concrecció en la temàtica, fonamentada o bé a un quadre històric medieval interpretat amb un sentit ample, o bé en moltes composicions on el sentiment melancòlic hi juga una intervenció notable.

Aquest sentiment aflora sovint mesclat en temes referents als costums o del contorn geogràfic que de forma modèlica va saber cohesionar el món clàssic. És a dir, es tracta d'un conreu del *wolkgeist* que ell s'anedona, com element de la seva cultura desenrotllada giravoltant l'ús de la llengua catalana.

Mes això no fou així clarament des d'un principi. Format dins el coneixement i ús del castellà, amb una correcció de veres notable, utilitzà per l'expressió dels seus sentiments la llengua de Cervantes, i quan enriquí la seva formació amb un coneixement profund de la cultura clàssica, sabé com pocs, adaptar les formes poètiques del llatí a la llengua castellana i l'ngicament també a la catalana. Els coneixements que tenia del francès, de l'alemany, de l'italià i fins i tot de l'anglès, serviren per engradir-li l'educació literària elevant-la per damunt la concrecció a una llengua, i quan ho va fer així, utilitzà la castellana i la catalana, venint a esser la primera com un pñrtic de la usada més esplendorosament que fou la catalana.

D'aquesta forma el seu catalanisme esdevingué en primer lloc culturalment i gairebé

romangué dins aquesta ñrbita i sols ocasionalment tingué contactes amb els corrents polítics del moment històric al que va viure. El nacionalisme polític que arrelà fortament des de Enric Prat ¹ de la Riba, no determinà mai a Costa una actitud extremista; sempre es mostrà correcte, respetuós i jamai adoptà un caràcter militant i ofensiva que ferís altres mentalitats més moderades o clarament discordants amb aquesta manera de pensar. No podia esser d'altra manera en un home, on la serenor intel·lectual, el judici equilibrat de la vida i la professió d'un ideal cristià tan arreu conrat i amb tanta vivència assolit.

Per a mi resulta inconcebible que Costa i Llobera pogués esser un militant nacionalista, políticament parlant, tal com els nacionalismes extremistes es desenrotllaren al segle XX, posteriorment a la mort de Costa i Llobera ocorreguda a 1922, i ni tan sols dels nacionalismes frustrats amb motivacions reivindicatives violentes.

Per últim, ens queda valorar la seva humanitat. Dos corrents la crearen original i única. Per una banda, la concepció clàssica de l'home com element determinant de tota la civilització; per l'altra, l'espiritualitat redemptora que Jesucrist assolí per elevar-lo al pla sobrenatural. Així havia de succeir a una persona que del cristianisme féu l'objecte, el centre i el fi de tota la seva vida.

Profunditzant en el concepte de la humanitat dins Costa, ben prest sorgeixen dos caires diferents: un que es manifesta genèricament dins tota la seva obra, en la temàtica de la seva obra poètica, en les formes utilitzades quan es refereixen als homes: personatges, les actituds que aquests adopten davant la vida i episodis que protagonitzen, i fins i tot, en les expressions que diuen els seus heroïes i encara els simples homes i dones que intervenen en el relat o quan donen a conèixer la seva manera de pensar. L'altre, és la valoració de l'home que Costa deixa albirar amb les seves relacions familiars i amicals, visquent les seves alegries o sofriments que la vida comporta i als que hi participa evidentment fefaents, a través de la seva correspondència, que amb una mica de lògica s'ha de pensar que reflexa el que ell digué, parlant i conversant amb les confidències amb els sers estimats, com es dedueix de la nombrosa quantitat de cartes escrites que coneixem i de les que intuïm que existiren i són ignorades d'allà on es troben o simplement s'han perdut.

2 - L'epistolari de Costa i Llobera

L'aplec de tota la seva correspondència coneguda ens permet reconstruir tota aquella personalitat riquíssima que el distingeix i on sobresurten els seus sentiments religiosos, les seves idees estètiques, els seus coneixements literaris, les seves valoracions crítiques,

¹ Enric Prat de la Riba (1870-1917) Fou el primer president de la *Mancomunitat Catalana* i expressà les seves doctrines a l'obra *La Nacionalitat Catalana* i també en el manifest *Per Catalunya i l'Espanya gran*. Creà la *Universitat Industrial*, la *Biblioteca de Catalunya* i sobretot l'*Institut d'Estudis Catalans*, el que contribuï decissivament a l'expansió de la cultura catalana.

l'atenció a la cultura, especialment la catalana, i una gamma variada i complexa dels seus sentiments familiars i entranyables amb parents i amics que mostren un Costa, com ens social, viu i actiu que per ventura constitueix un home menys conegut. Tot això pot haver influït en presentar un home certament savi i sant, però allunyat i distant del coetanis seus.

El coneixement profund i complet del seu epistolari destrueix aquestes fal·làcies i desfiguracions, oferint al lector que escodrinya parcialment les cartes, aspectes bàsics desconeguts o poc apreciats de la seva idiosincràsia, i que sovint faciliten l'apreciació pletòrica del seu caràcter.

2. 1 - Notes característiques

La lectura atenta de l'epistolari revela certes notes pròpies tan interessants com necessàries, per entendre tot el seu significat i enunciades són les següents: Forma, temàtica, destinació i altres vàries com fites, encapçalament, firma, paper i altres menors.

Forma: Costa utilitza una forma senzilla d'expressió a la majoria de missives (que s'acosta bé a la totalitat), fugint d'estructures sintàctiques alambicades, anant directament al tema que tracta. Sense deixar mai el tema central de la carta en qüestió, introdueix a vegades detalls familiars o socials que donen a la carta un aire familiar que sens dubte correspon a la conversació que tindria amb la persona a la que dirigeix la comunicació.

El vocabulari no és recercat (el que restaria íntimat a la lletra) i és desigual segons al qui va dirigida: ben acurat quan es tracta d'homes arrelats fortament dins la cultura, com Antoni Rubió i Lluch, Joan Lluís Estelrich entre altres, més accessible en el cas de que la temàtica no tingui un clar aire cult o al dirigir-se a familiars i al ser documents d'elementals relacions de societat.

L'ortografia utilitzada correspon a l'època a la qual no està definida l'estructura que després s'acordà. No fa gaire cas de la reforma Fabra² i sols al final de la seva vida, la forma ortogràfica presenta certa uniformitat; per altra banda, els seus escrits tenen freqüents incongruències, puix unes vegades escriu la paraula d'una manera i en altres ocasions ho fa de forma distinta.

Temàtica i destinataris: Les cartes més abundoses són les que apareixen vinculades a les comunicacions amicals i familiars presentant moltes d'elles notes de certa íntimitat. La

² Pompeu Fabra Poch (1868.1948) fou lingüista i filòleg català i va ésser l'inspirador i autor de la reforma ortogràfica de la llengua catalana. A 1912 publicà la *Gramàtica de la Llengua Catalana* i a l'any següent les *Normes Ortogràfiques*, set anys després publicà la *Gramàtica catalana* considerada oficial per l'Institut d'Estudis Catalans com també ho fou declarat el seu *Diccionari general de la Llengua Catalana* (1932). Les discrepàncies amb D. Antoni M^o Alcover foren fortes i intenses, però la reforma Fabra s'imposà totalment.

temàtica és molt variada i complexa i pensam que es poden considerar els següents aspectes concrets.

- Aplec de cartes familiars
- Aplec de cartes amicals
- Cartes literàries (viatges i descripcions)
- Cartes d'aspectes científics (llengua, obres literàries seves o d'altres)
- Cartes de simples relacions socials

Quant al primer les cartes familiars són molt interessants perquè donen a conèixer un Costa familiar, atent amb les persones que ell estima i que Déu li ha disposat dins el seu entorn familiar, bé per caires de sang o d'afinitat amb els seus. Moltes van dirigides als seus familiars més propis o s'estenen a altres membres no tant propers. A aquesta filera destaquen els seus gemans Catalina i Martí, els seus oncles, principalment D. Miquel Llobera i el seu cunyat Bartomeu, entre altres.

Totes elles comenten esdeveniments familiars, naixements, noçes, defuncions. Un sensible detall humà respira en totes elles i mostren una fibra sentimental del poeta, gairebé continguda dins aquella serenor humana i espiritual que tant bé va saber agermanar.

Pel que fa al segon grup que inclou les cartes escrites conrant l'amistat, que tant va viure Costa, l'aplec esmentat constitueix el conjunt de cartes més nombrós i per ventura més interessant. Naturalment no totes gaudeixen del mateix valor, destacant les dirigides a Antoni Rubió i Lluch,³ a Joan Rosselló de Son Forteza,⁴ Joan Lluís Estelrich⁵ i tal vegada a una categoria inferior les referents a Ramon Picó i Campomar,⁶ Tomàs Forteza,⁷ Llorenç

³ Antoni Rubió i Lluch fou catedràtic de Història general de la Literatura primer a Oviedo i després a Barcelona i encara de la càtedra de Literatura Catalana que creà l'Institut d'Estudis Catalans, Historiador i crític de gran prestigi destacà ja essent deixeble de Milà i Fontanals. Tingué gran amistat amb Costa i Llobera. Joan Alcover i Menéndez Pelayo, sobretot amb el primer amb qui coincidí en les aficions literàries, profunda amistat personal i el gran respecte vers la literatura catalana, el que donà peu a una intensa i interessant correspondència com es veurà.

⁴ Es tracta de D. Joan Rosselló i Crespi conegut ordinàriament per Joan Rosselló de Son Forteza. Vid. la nota introductòria que precedeix l'Apèndix 4 d'aquest estudi.

⁵ Joan Estelrich i Perelló (1856-2923) llicenciat en Dret i catedràtic de literatura a Sòria, Càdis i Palma. Fou molt bon amic de Costa i Llobera amb qui mantingué una llarga correspondència, per ventura la més interessant per les seves idees científiques. Molt influït per la literatura italiana, escrigué *Antologia de poetas líricos italianos, Influencias de la lengua y Literatura italiana en la española*. És autor de *Primicias* (1884) i traductor d'Enric Heine i Frederic Schiller. Formava part del grup dàmics literaris de Costa. Escrigué sempre en castellà i Costa mantingué l'amistat malgrat el seu anticatalanisme i les missives de Costa dirigides a ell sempre foren en castellà.

⁶ Ramon Picó i Campomar (1848-916) es dedicà a activitats mercantils i comercials, però col·laborà amb Josep Tarongí en la problemàtica dels jueus conversos. El gust per la literatura catalana el dugué a cultivar-la escrivent els *Romanços Històrics*, per exemple, *El celler de Canamunts i Canavalls*. Obtingué

Riber.⁸ La resta integra un tercer subgrup més minvat amb singularitats especials com poden esser la dirigida a D. Miquel Maura i Muntaner,⁹ entre altres.

Les cartes dirigides a Antoni Rubió i Lluch tenen un valor cabdal per les seves reflexions literàries, per l'amistat sorgida al voltant del món de la cultura, tot condicionat per una confluència d'aficions i afinitats.

El bloc epistolar adreçat a Joan Rosselló de Son Fortesa revela una amistat sorgida a la infantesa d'ambdós dins unes relacions d'estudis i de famílies del mateix estament i en ell sobresurt més l'amistat natural que la relació cultural, encara que aquesta última ofereix indrets ben notables. En conjunt es tracta de cartes publicades en gran part pel mateix Rosselló, a vegades amb fragments suprimits per raó de la seva intimitat com es veurà després.

El grup integrat per les cartes estrictament literàries és molt reduït. No obstant dóna a conèixer un Costa observador que sap transmetre admirablement les impressions que la seva vista aguda i penetrant arpeggava a les totes. A elles es veu clarament que la seva perspicàcia vers el món del paisatge geogràfic, no es redueix a la seva estimada contrada pollencina, ni tan sols a Mallorca. Són comptades aquestes cartes, però alliçonadores per a manifestar fins on el seu ull penetrant, s'endinsava gràcies a la seva cultura.

Les seves cartes on hi expressa coneixements lingüístics o judicis crítics d'ordre literari són nombroses, però rarament tracta aquestes qüestions monogràficament a una carta especial escrita amb aquest fi. Es tracta de judicis i opinions que apareixen dispersos a moltes missives, mes sempre trasllueix la visió certera, la crítica constructiva amb claretat intel·lectual, procedents de la seva vasta cultura i d'una capacitat valorativa fora mida, temperada per l'ús de la raó disciplinada i rectament dirigida.

Per últim, resten les comunicacions escrites a l'entorn de les relacions socials que

l'englantina per la composició *Visca Aragó* i la viola per la poesia *A uns nivis* (aquesta última als Jocs florals de 1888) Col·laborà en les revistes *Museo Balear*, *La Renaixença* i a *El Eco del Santuario*. La seva correspondència amb Costa ja ha estat publicada com es veurà.

⁷ Vid, la nota introductòria que precedeix l'Appendix 2 del present estudi.

⁸ Vid, la nota introductòria que precedeix l'Appendix 2 del present estudi.

⁹ Miquel Maura i Muntaner (1843-1915) era fill de D. Bartomeu Maura i Gelabert i Dª Margalida Muntaner i Llampayes i per tant germà de Gabriel (escriptor dels costums), Bartomeu (Gravador), Antoni (polític), Francesc (pintor) i d'altres germanes Catalina, Susana, Margalida, Concepció i Francesca, així com també cosí de Joan Maura i Gelabert que després fou bisbe d'Oriola. D. Miquel Maura va esser un sacerdot apòstol, treballador infatigable de la causa de Déu, rector del Seminari de Mallorca i fundador de les *Hermanas Celadoras del Centro Eucarístico*. D. Miquel tingué relacions epistolars amb Costa poc conegudes i fins i tot algun incident. Vid. Maria Luisa SANCHEZ ALONSO: *Espiritualidad sacerdotal. Biografía de Miguel Maura y Muntaner*, Salamanca, 1999 i el nostre estudi sobre la relació entre Miquel Costa i Miquel Maura (en premsa).

mantingué, dispensant favors o ajuts i on s'adverteix com de forma continuada afavoreix o encoratja el que ell creia just i bo.

Característiques varies: Les cartes estan escrites preferentment en català si bé amb excepcions notables, que revelen la seva delicadesa en el tracte i l'educació inherent a seva persona i a la qui va adreçat el document.

A la primera època escriu les cartes generalment en castellà. És a dir les elaborades entre 1875 i 1887 any en el que començà a escriure amb més dedicació el català. No obstant la forma no la segueix radicalment. Malgrat el que s'ha dit convé tenir present diversos punts clarificadors:

- La correspondència amb Antoni Rubió i Lluch apareix sempre en català.
- Les cartes dirigides a Joan Rosselló de Son Fortesa les escriu en castellà fins a 1900 i a partir d'aquesta fita en català sempre.
- La vasta correspondència amb Joan Lluís Estelrich sempre l'escriu en castellà, fins i tot els darrers anys de la vida de Costa, debut a les idees d'Estelrich, gens favorables al catalanisme que Costa sempre respectà delicadament.
- La resta de la correspondència sempre fou escrita en català amb excepcions quan el destinatari era persona que pel càrrec o per les circumstàncies de la seva vida requeria fer-ho així. S'exclueixen les cartes familiars on utilitza generalment el castellà.

Costa cuidà generalment d'encapçalar les cartes amb el nom del destinatari i les data, encara que hi ha un nombre més reduït sense fita. Potser que fos per tractar-se de lletres poc importants o també perquè foren escrites depressa. Apareix habitualment a l'angle superior dret i en algun cas al final de la carta i abans o després de la seva firma i rúbrica tan senzilla com elegant.

Costa utilitza gairebé sempre plects de quatre planes de tamany 8º gros i en conjunt mostren una austeritat pròpia de l'època en que foren escrites. Algunes porta un anagrama (M C) a l'angle superior esquer. Altres vegades empra un altre tipus de paper; sols unes poques estan escrites en un paper grisenc i a vegades enquadrat de negre quan ha d'expressar el condol que té la seva família per l'òbit d'algun familiar.¹⁰

2.2 - Les fonts utilitzades

La gran figura de Costa i Llobera és un conjunt tan extraordinari de virtuts, un complex de qualitats humanes, una conjunció tan rica de dots literàries que al estudiar-les

¹⁰ Aquestes notes no tenen un caràcter absolut, puix sols s'ha pogut elaborar aquesta afirmació per la consulta d'alguns originals.

desmereixen o passen a segon terme els caires tan cabdalosos de les seves virtuts humanes que integren la seva personalitat, de tal manera que si no és ella ignorada és quasi difusa entre els altres indrets més soberguejats d'una figura tan prñcer com la seva.

Tota la seva obra literària i especialment la religiosa deixa entrevure aspectes molt notables de la qüestió que ens ocupa, però és per ventura el seu epistolari, particularment el sostingut amb alguns amics molt estimats, allà on es deixen notar aquests caires que comentam; sobretot el referent a Joan Rosselló de Son Fortesa i amb importància menor pel que fa al tema que tractam les cartes dirigides a Antoni Rubió i Lluch, sense oblidar les cartes familiars.

La base informativa per al present estudi ho constitueixen els escrits de Costa en general i d'una manera particular les cartes que coneixem de les quals una bona part d'elles han estat publicades encara que sovint ho foren d'una manera incompleta. Quant al perfil de l'etopeia de Costa aquestes són les fonts fonamentals i a elles ens referirem més endavant a un estudi més ample. Pel que fa al present, ens afermam singularment a les dites cartes.

2 - 3 Els Arxius de l'Epistolari

Les cartes han estat publicades en gran part, però un sèrie important han rstat inèdites fins ara i es conserven els originals o còpies en els següents arxius.

- Arxiu de les causes dels sants de l'Església de Mallorca. Les cartes han estat fragmentàriament utilitzades i conegudes. Procedeixen de l'Arxiu de D. Bartomeu Torres Gost, el principal investigador i estudiós de l'obra de Costa i Llobera.

- Arxiu de la Societat Arqueològica Lul·liana. Conté cartes, unes publicades i altres inèdites. De les primeres que foren publicades amb expurgs, es publiquen aquests últims i la resta de cartes que han permanescut inèdites fins ara.

- Cartes inèdites.

- Fragments inèdits de cartes expurgades.

- Arxiu de la Biblioteca March. Es conserven cartes, que formen quatre subgrups distints:

1 - Cartes publicades

2 - Cartes familiars.

3 - Cartes dirigides a Llorenç Riber i Campins.

4 - Cartes vàries.

- Arxiu del Centro Eucarístico: Conserva una sola carta inèdita.

Endemés es conserven cartes a altres arxius, però que no ha estat possible consultar-los.

2 - 4 - Els epistolaris publicats i altres fons.

Costa va esser molt amic del gènere epistolar el que ve explicat per uns condicionaments històrics determinats com són, per una banda la mobilitat de les persones debut als avanços de les comunicacions més efectives a la segona meitat del segle XIX, i per altra, a la vida de Costa i del seu ministeri que l'obligà a freqüents desplaçaments centrats especialment a Pollença, Palma, Roma, Madrid i Barcelona. Les seves relacions socials, literàries i religioses l'incitaven a utilitzar la missiva, que unes comunicacions relativament bones facilitaven bastant. La seva vida intel·lectual, les seves connexions socials nodrides sovint per la seva intensa vida interior, tingueren un complement segur en les cartes que d'ell coneixem.

A continuació inserim les resenyes referents a les col·leccions publicades de les cartes de Costa i Llobera

A - *Correspondència de Mossen Miquel Costa i Llobera pre. amb el Doctor Antoni Rubió i Lluch. 1876-1922*. Extracte de *Analecta Sacra Tarraconensia*. Vol. I. P. 420-522. Barcelona. Biblioteca Balmes.

Aquest primer aplec fou incorporat a l'edició de les *Obres completes* de Costa i Llobera (1947). Biblioteca Perenne. Barcelona. Editorial Selecta

B - *Fons BSAL*. Conjunt de cartes publicat per Joan Rosselló de Son Fortesa en el *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* que denominam *Fons BSAL*. Comprèn 85 cartes i pel mateix recopilador i receptor d'elles, sabem que és incomplet i tenim - llegint la curta introducció que l'acompanya- notícia clara de la seva importància. En primer lloc, a una carta escrita per Costa a Rosselló datada a Roma el 4-VIII-1888, a una nota del mateix Rosselló diu aquest textualment: *Les lletres que fan referència no són d'interès pel públic*.¹¹ Insisteix Rosselló en la qüestió a una altra carta de Costa del 7-V-1900 on especifica: *Deixam de publicar moltes lletres rebudes de 1889 a 1900*.¹² Per últim, encara hi afegeix una nota al final de la publicació de l'epistolari que diu: *Semblants a les últimes* (es refereix a les darreres cartes que publica) *per l'escàs interès que tenen pel públic, o massa íntimes per esser donades a la impremta, són les restants cartes que conservo; per això don aquí per acabada la publicació de la correspondència del més estimat i del més enyorat dels amics que he tingut durant ja ma llarga vida*.¹³

¹¹ BSAL, XIX, Palma. 1922-1923, 301.

¹² La nota diu: *Deixam de publicar aquelles lletres rebudes de 1889 a 1900, com ho hem fet amb les anteriors i ho farem amb les posteriors al 1900 per diversos motius que no cal explicar.* (BSAL, XIX, 302).

Resta, idè, evident que Costa escrigué nombroses cartes que no publicades, suposan que s'han perdut, però com es veurà després no ha estat així amb totes elles.

Una nota encara falta esmentar i és que algunes cartes experimentaren mutilacions pel recopilador que així ho indica mitjançant una línia de punts. Concretament de les 85 donades a conèixer, 32 apareixen així incompletes. Sembla que la causa podria ésser que els fragments no publicats es referissin a caires més socials o particulars i que a judici del recopilador no era necessari reproduir.

C - *Fons O.C.*: Aquest epistolari comprèn 95 missives dirigides a Joan Rosselló de Son Fortesa i 124 dirigides a Antoni Rubió i Lluch. Ambdós grups sumen 219 escrits. Fou publicat en un volum titulat: *Obres completes. M. Costa i Llobera*. Barcelona, octubre de 1947. Biblioteca Perenne. 1184 pàg.¹⁴ Les cartes apareixen a les planes 984-1142 i porten dues introduccions. El primer aplec, (cartes a Joan Rosselló de Son Fortesa), du una introducció d'aquest mateix autor, que és la mateixa que fou publicada en el *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* en el tom XIX p. 301 i està dirigida a D. Pere Antoni Sanxo¹⁵ i a D. Josep Ramis d'Ayreflor.¹⁶ La segona fou elaborada pel P. Ignaci Cassanovas S. I.¹⁷ i està referida a la correspondència de Costa a Antoni Rubió i Lluch.

No sabem amb certesa qui va ésser el recopilador d'aquest volum, però aquí també es recorreix freqüentment a mutilacions dels texts sobretot a l'epistolari amb Joan Rosselló de Son Fortesa (31 cartes mutilades) i tan sols 4 al referit a Antoni Rubió i Lluch. Com es veurà després, a alguns casos ha estat possible conèixer el text suprimit, que en ocasions té importància per asabentar-se adequadament de la figura de Costa, d'acord amb caires ben interessants com són el literari o el cultural i fins i tot el polític.

D - *Fons M.G.*: És un conjunt de cartes recopilades per Miquel Gayà i Bauzà a un volum titulat: *Contribució a l'epistolari de M. Costa i Llobera*. Barcelona, 1966. Ed. Barcino. 142 p. L'integren 95 cartes de les quals 50 estan dirigides a Francesc Mateu, poeta català nascut a Barcelona a 1851 i mort a Sant Antoni de Vilamajor a 1938.

¹³ *BSAL*, XX, Palma, 1924-1925, 1071.

¹⁴ De fet existeix una segona edició que quasi es pot qualificar de facsimil.

¹⁵ Pere Antoni Sanxo i Vicens (1858-1943) fou llicenciat en Filosofia i Lletres, arxivier i director de l'Arxiu del Regne de Mallorca, president de la Societat Arqueològica Lul·liana i membre corresponent de la Reial Acadèmia de la Història. És autor de *Antics privilegis i franquícies del Regne*, de nombrosos articles sobre la història de Mallorca i gran documentalista.

¹⁶ Josep Ramis d'Ayreflor y Sureda (1877-1960) llicenciat en Filosofia i Lletres, historiador, expert genealogista i autor de *Alsitamiento Noble de Mallorca del año 1762* i *La Nobleza Mallorquina singularmente en el siglo XVII. El Conde Malo y su familia*. Palma, 1922.

¹⁷ Ignaci Casanovas i Camprubi S. I. (1872-1966), Teòleg i gran impulsor del *Foment de la Pietat Catalana*. Publicà les *Obres completes* de Jaume Balmes en 33 volums. És el fundador de la Biblioteca Balmesiana (36.500 volums) que depèn de la Fundació Balmesiana.

Les restants 45 cartes estan dirigides a personatges prou coneguts i que apareixen sovint a l'entorn de la vida de Costa i Llobera com són Marià Aguiló, Josep Mª Tous i Maroto, Miquel Ferrà, Miquel Victorià Amer, Jacinto Verdaguer, Angel Ruiz i Pablo i molts d'altres entre ells alguns familiars de Costa.

E - *Fons PC*: Aplec de cartes editat amb el títol: *Epistolari de Miquel Costa i Llobera amb Ramon Picço i Campomar*. Transcripció, comentari i anotacions per Bartomeu Torres Gost. Palma de Mallorca, 1975. Ediciones Biblioteca March. Comprèn 43 cartes a les que hi afegeix dues contrarèpliques de Picó¹⁸ amb la finalitat d'entendre millor el sentit de les cartes de Costa.

És un estudi de 216 planes molt ben elaborat amb nombroses notes a peu de pàgina i una nota introductòria a cada lletra que explica la raó de la carta, el contingut i altres detalls; fins i tot inclou reproduccions de poesies i altres texts de Costa. Conté endemés un índex alfabètic de gran utilitat.

F - *Fons JLC*: Està integrat per un conjunt de cartes publicades amb el títol següent: *Epistolari de Miquel Costa i Llobera i Antoni Rubió i Lluch a Joan Estelrich*, per Bartomeu Torres Gost. Mallorca, 1985. Ed. Moll. Col. *Els treballs i els dies*. 541 pàgines.

L'epistolari de Costa a Estelrich comprèn 111 cartes escrites entre 1871 i 1910 i es troba a les pàgines 1-227. Es divideix en VI seccions:

I -	1871-1976
II	- 1877-1885
III	- 1887-1990
IV	- 1891-1900
V	- 1901-1910
VI	- Comprèn les relacions postepistolars entre Costa i Estelrich i estan fonamentades i documentades en el <i>Diari espiritual de Costa i Llobera</i>

Amb la meticulositat que treballava el Dr. Torres Gost, insereix comentaris i cartes o fragments d'elles, corresponents a altres autors com Antoni Rubió i Gabriel Alomar i també enriqueix pensaments o impressions de Costa a través del seu *Diari Espiritual*, reproduint a la vegada algunes de les seves poesies relatives a algunes cartes.

L'estudi introductori és molt complet i analitza amb profunditat el caràcter i contingut dels escrits. Les notes a peu de pàgina, nombroses i imprescindibles, aclaireixen gairebé tots els aspectes més obscurs de l'epistolari.

¹⁸ Ambdues tenen les numeracions XX bis i XXI bis, respectivament.

G - *Fons CS*. (Causes dels sants). És especialment ric i interessant. A l'actualitat inclou tres grups: Cartes originals i fotocòpies, Cartes fotocopiades i un altre denominat Escrits menors.

El primer És el més important. Està constituït per 19 cartes dirigides la major part a Llorenç Riber i Campins (8), i la resta a diverses persones: Bartomeu Antich (2), a Mateu Jaume i Garau que fou bisbe de Mallorca entre 1875 i 1886 (2) i altres diverses persones.

El segon està integrat pe fotocòpies en nombre de 42 escrits que dividim entre els subgrups següents: A) cartes diverses (29), Cartes dirigides a la seva germana Catalina (4), Cartes sense data (5) i escrits de poesies o judicis crítics (4).

El subgrup A conté les cartes dirigides a personatges i amics:: Llorenç Riber i Campins, (5) a Duran (2), P. Antoni Thomàs MSSCC (2), a famliars variis i la resta una a cada una de les següents persones: Francesc Cardona i Orfila, Rvd. Miquel Maura, Pere Josep Campins, Josep Miralles i Sbert, Josep Nadal més una que no du encapçalament.

El subgrup B està integrat per 4 cartes dirigides a la seva germana Catalina i les fotocòpies corresponents apareixen grapades i així es conserven.

El subgrup C comprèn 4 missives i un escrit: A la seva germana Catalina, (2), a Llorenç Riber i a Francesc Fortesa; també hi ha un escrit dirigit a *El Eco del Santuario*.

Quant al subgrup D el formen 4 escrits: dos judicis referents a premis (Ajuntament de Sóller i el Col·legi de la Sapiència) y dues poesies una a la seva germana Catalina i una altra dirigit a Mn. Josep Calafat Mesquida Pr.; tots ells apareixen sense data.

H FONTS SAL. Comprèn escrits originals elaborats per Costa i Llobera dels quals, 16 són cartes inèdites que ara donam a conèixer. Endemés la resta del Fons que l'integren, proporcionen els texts que han estat publicats parcialment als dos Fons abans esmentats. És a dir, el *FONS BSAL* i el *FONS OC*.

FONS BM: Comprèn una sèrie de cartes dirigides a Llorenç Riber i Campins, algunes dirigides a D. Francesc Fortesa, algunes cartes familiars i una gran part de correspondència dispersa dirigit a nombroses persones entre els papers que es conserven de D. Miquel Costa, formats per quatre capsas d'escrits amb moltes dades interessants i curioses.

Pareix indubtable l'existència de fons menors, als quals no hem tingut accés possible per causes diverses, com són el del Seminari diocesà de Mallorca, al de la família Rubió, al de la Casa Llobera, i altres que possiblement contenen cartes poc conegudes de Costa i Llobera, suposat la seva nombrosa correspondència coneguda, que en alguna ocasió fa referència a cartes avui desaparegudes.

3 - Apendix complementaris. Correspondència inèdita

Nota prèvia

La transcripció de les cartes s'ha realitzada amb un criteri unitari, però les normes generals han tingut que esser aplicades dins un esperit de comprensió per a conservar l'hàbit familiar i personal que embarga tot l'epistolari transcrit.

Les cartes son transcrites d'acord amb les normes ortogràfiques actuals tant en català com en castellà. No obstant, aquestes normes han estat sotmeses als criteris següents amb la finalitat de conservar el caire personal i familiar i a vegades íntim.

- Si la paraula en el mallorquí col·loquial resulta impròpia, es conserva la forma primitiva. Per exemple, es manté la forma *agraiesc* en lloc de *agraiexo*
- Si la paraula usada a la transcripció es incorrecta es fa notar per una nota a peu de pàgina i si resulta esser un castellanisme es substitueix la paraula per l'adequada
- Les paraules subrallades es conserven així, encara que avui possiblement les escriuriem en cursiva
- Els noms de revistes i llibres es posen en cursiva. Costa no acostuma ni tan sols a subrallar-los.
- Els pronoms enclítics es posen precedits del guionet. Costa no ho sol fer.
- Les fites de les cartes es conserven tal com Costa les escrigué, el que suposa una manca de similitud.
- Quan s'introdueix un terme per a facilitar la comprensió s'inclou entre claudàtors
- L'aclaració d'una paraula va entre parèntesis o en nota a peu de pàgina.
- Els topònims estan actualitzats.
- A l'Apèndix IV els texts que apareixen en cursiva són els que foren publicats per Rosselló de Son Fortesa; així també les cartes inèdites estan transcrites en cursiva

Apèndix I

Cartes familiars

1

A D. Miguel Llobera Cànaves¹⁹

Barcelona 29 setiembre 1875²⁰

Le felicito por el día de su santo... Quiera Dios, apreciable tío, que de la identidad de nuestros nombres en nada se aparten nuestras ideas y sentimientos y que al calor del mutuo afecto prosperen unas y otras para común solaz de nuestras vidas. Mi corazón que siente lo que vale tener quien le acompañe en sus latidos, se congratula de tener simbolizada en la unidad de un mismo nombre la unidad de aspiraciones que existe entre V. y su sobrino Miguel.

2

A Miquel Llobera Cànaves.29-IX-1875. Publicada en el aplec realitzat per M. Gayà amb el nº 51.

3

A Pedro Llobera Garau (cosí seu). 31-III-1877. Publicada en el aplec realitzat per M. Gayà amb el nº 52.

4

A Miquel Llobera (oncle seu). 12-VI-1880. Publicada en el aplec realitzat per M. Gayà amb el nº 53.

¹⁹ D, Miquel Llobera i Cànaves era germà de la mare de D. Miquel Costa i Llobera i amb ell sempre tingué una gran afinitat espiritual.

²⁰ La grafia no és clara a la còpia del dr. Torres. Podria ser el 20 o 29.

5

A Miquel Llobera (oncle seu). 13-XII-1885. Publicada en el aplec realitzat per M. Gayà amb el nº 56

6

A Pedro Antonio Llobera (oncle seu). 13-XII-1885. Publicada en el aplec realitzat per M. Gayà amb el nº 57

7

A Miquel Llobera i Cànaves (oncle seu). 25-V-1886. Publicada en el aplec realitzat per M. Gayà amb el nº 58.

8

A Miquel Llobera i Cànaves (oncle seu). 20-IX-1886. Publicada en el aplec realitzat per M. Gayà amb el nº 59

9

A Miquel Llobera i Cànaves. 18-XII-1886. Publicada en el aplec realitzat per M. Gayà amb el nº 60.

10**6**

[A Miguel Llobera i Cànaves]

Roma 25 de setiembre de 1887

Mi siempre querido tío: Empiezo felicitando a V. cordialmente por la próxima fiesta de S. Miguel nuestro común patrono. No es menos afectuosa mi felicitación este año por llegar a V. sin una hoja siquiera de las que acostumbraba a mandarle nacidas en tierra propia. Preparación a exámenes y últimamente ejercicios espirituales me han ocupado buena parte del verano, por manera que no he tenido más vacaciones verdaderas que los días de mi viaje por la Umbría, días que, por otra parte, se me pasaron en ver y sentir, sin dejarme reposo para escribir como hubiera deseado.

En compensación de los versos que no le envío, tengo una grata noticia que darle; y es que ayer 24 tuve la innmerecida felicidad de consagrarme a Dios irrevocablemente, recibiendo el subdiaconato. En manos de la Virgen de las Mercedes (cuya fiesta se celebraba) emité el voto que, destruyendo hasta la esperanza de lazos terrenales, me impuso las dulces cadenas de una angélica servidumbre. Desde ayer, constituido público ministro de la plegaria, tengo la deliciosa obligación de cantar siete veces al día con el arpa del profeta, las alabanzas de Dios y de implorar sus bendiciones en nombre de la Iglesia.

ø No es verdad que esta noticia puede compensar con inmensa ventaja la falta de una hoja y a'n de la flor poética más premiada?

Como recuerdo de esta fecha le incluyo mi último retrato. Por más que la tía Rosa tenga ya otro igual, creo que este recuerdo no será para Vd.. inoportuno.

Por mi padre le supongo a V. enterado de mi viaje o más bien peregrinación a los principales santuarios franciscanos. A decir poco, prefiero no decir nada de aquellos sitios de tan suaves memorias.

Mis respetuosos saludos a los Sres. Quadrado, Salvà y demás amigos. Al tío Pedro Antonio, a la tía Rosa y demás de la familia, cariñosos recuerdos, y a V. querido tío un nuevo testimonio del profundo, merecido afecto que le profesa su sobrino.²¹

Miguel

11

[A Catalina Costa i Llobera]²²

Roma 6 de noviembre de 1887

Mi querida hermana: Enhorabuena. Al llegar ésta a tus manos, habrás ya dado el paso decisivo, estableciéndote en el estado de tu vocación por medio del que San Pablo llama gran sacramento. Como tal, espero que sabrás considerar el matrimonio, alejándote del frívolo juicio de las gentes que en él nada ven de sagrado más que la bendición con que le solemniza la Iglesia. Extender el tabernáculo de los Patriarcas para suscitar nuevos herederos a las promesas de Dios santificador es algo más grave y profundamente religioso de lo que suele parecer aún a las personas creyentes y piadosas. El lazo de vuestro afecto no debe ser simplemente natural entre los cónyuges cristianos, y debe mantenerse, no sólo con la ternura, sino más todavía con el respeto debido a todo lo que es sagrado. Si el hogar es un santuario, cuyo culto interno es el amor, tiene también necesidad de un culto externo, por decirlo así, que consiste en el buen gobierno de los bienes y en esa prudente economía tan ensalzada en el elogio de la mujer fuerte, con que la madre del rey Samuel concluye el inspirado libro de los Proverbios.

Que tan hermoso elogio pueda repetirse de ti y de toda tu casa, es lo que, felicitando contigo a tu esposo, desea y pide al cielo tu hermano

Miguel

12

[A Catalina Costa i Llobera]

Roma 20 noviembre 1887

Mi querida hermana: Después de felicitarte por tu boda en mi anterior que supongo

²¹ Segons una nota manuscrita probablement de D. Bartomeu Torres Gost, l'oncle li agrai la fotografia i escrigué: *buena en verdad, pero no tan perfecta con la que con tus ideas, sentimientos y hechos has grabado en el fondo de nuestro corazón.*

²² Era la germana de D. Miquel. Nascuda a 1865, morí a 1957; era per tant més jove que ell.

habrás recibido por conducto de papá, te felicito de nuevo con ocasión de tus días. Que la nueva dicha con que este año celebrarás la fiesta de Sta. Catalina sea preludio de no interrumpida bienandanza.

Mucho me han alegrado las buenas noticias que, tanto de ti como de tu esposo me ha dado papá en sus últimas cartas.

Según me escribe Martín,²³ piensa pasar a ésa con licencia en las próximas pascuas, y tiene ya la seguridad, si no hay contraorden, de que su barco sea destinado a Mallorca dentro de poco. De ambas cosas me alegro, porque así papá no sentirá tanto el vacío de casa.

Saluda en mi nombre a tu esposo y a su Sra. madre a quien ofrezco mis respetos.

Tu hermano que de veras te aprecia

Miguel

13

[A Bartomeu, cunyat seu i espòs de la seva germana Catalina

Roma 1 de diciembre de 1887

Apreciado Bartolomé: Agradezco las afectuosas palabras que me pusiste en la última de Catalina; y como a ella le escribí últimamente repetidas veces, me dirijo hoy a ti, con la seguridad de que será más grato a mi hermana recibir mi contestación en esta forma.

Me alegró vivamente la felicidad que rebosa la carta de Catalina, que es seguramente tu propia felicidad. Quiera Dios conservárosela tan completa como es posible en esta vida. Espero que por vuestra parte no ha de perderse tan hermoso presente, pues la constancia de vuestro afecto es buen augurio de perpetua concordia.

A su [tú] Sra. madre las más expresivas gracias por el ofrecimiento de la casa. El de mi persona ya se lo expresé por Catalina, como hoy se lo repito, saludándola con respeto.

Para concluir, sólo resta que corresponda a tu ofrecimiento, poniéndose a tus órdenes el que ya es tu hermano

Miguel

Querida hermana: Sin tiempo para escribirte largamente, te saluda con efusión

Miguel

14

[A Catalina Costa i Llobera]

Roma 16 de abril de 1888

Mi querida hermana: Recibí tu carta del 9, doblemente grata por las noticias que en ella me das de tu tranquila felicidad y de la excelente impresión que te produjo nuestra nueva cuñada.

²³ És tracta del seu germà nascut a 1859 i mort a 1915. Fou contralmirall de l'armada espanyola.

También papá según me escribe, se halla muy satisfecho del buen tino con que Martín ha sabido elegir su compañera. Anita, por lo visto, es no solamente una joven simpática y modesta, sino también muy asimilable a nuestras costumbres mallorquinas, pues hasta las sopas le gustan. Bien puedes considerar cuan agradable sea todo esto para mí que cifro mi felicidad en la de mis hermanos.

Efectivamente el Sábado Santo, como leíste en mi carta a los tíos, recibí el diaconado. Creo que no hallaría inconveniente en ordenarme sacerdote en las próximas temporadas de la Trinidad;²⁴ pero a fin de poder prepararme de un modo más conveniente a un paso tan importante, he decidido aplazar mi ordenación para la época de vacaciones. Es muy posible, pero no absolutamente segura, mi visita a la familia en octubre, según te dijo papá. ¡Allá veremos!

Aquí en Roma tenemos ahora una multitud de peregrinos casi tan grande como la que tuvimos a principios de enero. Las más distintas naciones se suceden en este general desfile al pie del trono pontificio.

Han empezado ya las fiestas a los Santos últimamente canonizados. En el Gesú²⁵ se ha celebrado con una pompa deslumbradora el triduo a S. Pedro Claver, al cual seguirá otro idéntico en honor de S. Alfonso Rodríguez²⁶ en los últimos días de este mes.

Muy pródigos de gracias están esos peregrinos mallorquines, a quienes no hice más que acompañar un poco durante su permanencia en esta ciudad.

Saluda en mi nombre a Bartolomé y a su madre, cuyo encargo procuraré tener presente.

No te olvida en sus oraciones y a su vez se encomienda a las tuyas tu hermano

Miguel

15

[A Catalina Costa i Llobera]

Roma noviembre 1888²⁷

Mi querida hermana: empiezo por felicitarte con motivo del próximo día de tu Santa. Que la felicidad presente sea prenda de futuras dichas sezonadas con esa paz que es el mejor tesoro de los hogares.

Supngo que por papá habrás sabido lo relativo a mi viaje. Los dos días y medio que pasé en Barelona me han dejado muy buen recuerdo. Desde allí vine en poco más de tres días, deteniéndome en Marsella y en Génova en cuyos puntos pude celebrar misa y descansar oportunamente.

²⁴ La temporada era un tiempo de jejuni i penitència a l'inici de cada una de les estacions de l'any. Aquí es refereix a la de primavera.

²⁵ Es tracta de l'església principal de la Companyia de Jesús a Roma.

²⁶ Es refereix a Sant Alonso Rodríguez, el porter benaurat de Monti-Sion a Palma.

²⁷ Sembla que Costa s'oblida de posar el dia a la fita.

A mi llegada tuve que buscar habitación, y por fin me instalé en una muy decente y espaciosa en esta casa calle del Pozetto, 155, 2º, sitio sumamente céntrico, como que se halla junto al Corso, frente a Piazza Colonna, que tú recuerdas sin duda. Pagando menos, estoy aquí bastante mejor que en casa Magistrelli.

A propósito de esta Señora, debo decirte que vino a verme y me preguntó por ti, dándome recados

Mis respetos a Dª Magdalena y memorias a Bartolomé. Recuerdos también a la tía Rosa y demás de su casa.

Te saluda y felicita de nuevo tu hermano

Miguel

Dirección. Via del Pozzetto nº 155, pº 2º

16

[A Bartolomé, cunyat seu i espòs de Catalina Costa]

Roma 25 de enero 1889

Querido Bartolomé: Por carta de mi padre había sabido ya, como supones, el parto de Catalina. Comprendo el disgusto que a todos os causaría el ver que había nacido sin vida el pobre niño, que hubiera sido prenda de todo afecto y objeto de tantas caricias. Al menos queda (a Dios gracias) la compensación de que la madre siga perfectamente bien, así que el triste suceso no habrá hecho probablemente sino retardar la dicha de la paternidad que en otra ocasión podréis gozar cumplida.

He sentido la muerte del pobre Ramón de Formentor, aunque esperaba esta noticia desde que supe su enfermedad.

Saludo respetuosamente a tu Sra. madre y a toda la familia.

Siempre a tus órdenes tu hermano que de veras te aprecia

Miguel Costa Pbro.

13

[A Catalina Costa i Llobera]²⁸

Mi muy querida hermana: Después de lo que digo a Bartolomé, no hay para que repetir como participé de vuestros sentimientos en la parcial desgracia que os ha afligido. Personas más expertas y capaces que yo te habrán hecho oportunas reflexiones para consolarte, y tu buen corazón habrá sabido resignarse pacíficamente a la voluntad de Dios. Procura conservarte bien en esa atmósfera de buen afecto que te rodea, y otra vez, si Dios quiere, te dará colmado parabien tu hermano que no te olvida

Miguel

²⁸ La carta no du fita i figura en el mateix pleg de la carta anterior dirigida al seu cunyat Bartomeu.

17

[A Catalina Costa i Llobera]²⁹

Roma de junio 89³⁰

Mi querida hermana: No sé como agradecer los ofrecimientos y el afecto de tu sensible carta. Por el tono de la misma se conoce que consideras mi dolencia más grave de lo que ha sido. Gracias a Dios, ya no tengo necesidad de singular asistencia, como que estoy otra vez en estado normal sin más resabio de lo pasado que el no poder caminar largo tiempo, lo cual es cosa insignificante y que sin duda pronto pasará, según la constante mejora que experimento. Como generalmente al darse cuenta de una enfermedad a la familia se disimula mucho la importancia del mal, habiendo yo dicho la cosa como ha pasado, ahora pensaréis todos que mi dolencia ha sido mucho mayor. No es así ciertamente: en lo que fui refiriendo a papá en cartas sucesivas, más bien he pecado por exceso que por defecto, como acontece al que no está acostumbrado a sufrir esta clase de molestias. Puedes, por tanto, tranquilizarte del todo, mayormente después que el mal ha cesado.

A principios de julio espero salir de Roma, no para venir a ésta, que será inconveniente, debiendo en breve regresar para el examen; sino para buscar algún sitio salubre en donde pasar una temporada. Así me lo aconsejan amigos y profesores. Mucho deseo volver al seno de la familia y me conmueve pensar en el aislamiento en que se halla nuestro buen padre. Sin embargo, no depende todo de mi voluntad, y deberé hacer los ejercicios espirituales antes de resolver mi futura suerte.

Aplaudo las economías que vais haciendo con limitaros a la modestia propia de la posición, y más todavía aplaudo los sentimientos que manifiestas al darme esta noticia. Bendiga al Señor tan buenas disposiciones, que ciertamente no proceden sino de Él mismo.

Memorias a tu esposo y a su madre.

A los tíos les debo escribir cuanto antes.

Te saluda cordialmente y pide parte en tus oraciones tu hermano que no te olvida en las suyas

Miguel

P.S. No te había dicho cuanto me alegré a la noticia de que ya teníamos un Miguelito en la familia.³¹ La primera misa de mi convalecencia la celebré sobre el sepulcro de S. Luís por la inocencia de nuestro sobrinito, que Dios conserve y bendiga.

18

²⁹ Aquesta carta va rivetada de negre.

³⁰ Costa es torna oblidar d'inserir el dia.

³¹ Probablement es tracta del fill major del seu germà Martí.

[A Batolomé, cunyat seu, espòs de la seva germana Catalina]

Roma 11 de diciembre de 1889

Querido Bartolomé: He recibido esta mañana el telegrama en que me participas el feliz alumbramiento de Catalina, y me apresuro a darte la más cordial enhorabuena.

Hubiera tenido particular satisfacción en administrar al recién nacido el santo bautismo; pero ya que estando tan lejos esto no es posible, no dejaré de tomar parte en algún modo en el fausto suceso, asociándome a los sentimientos de la familia.

A tu Sra. madre que reciba su parte en la felicitación, que para todos repite con afectuosos saludos tu hermano

Miguel

19

[A Catalina Costa i Llobera]

Pollença 30 junio 1895

Querida hermana: Ahí te mando la poesía que me pides. No te la había leído por no hacerte llorar. Habíala enseñado a algunos literatos amigos que la creyeron muy sentida y lo mejor de mis rimas castellanas. Deseo que no te ofenda ninguno de los conceptos. Si algo te molesta, dímelo con franqueza y la romperé para no volver a verla.

Creo que hubiera sido demasiado duro y cruel leerle estos versos cuando los escribí. Dispensa, pues, la tardanza con que te los mando.

Recuerdos. Tu hermano

Miguel

20

[A Catalina Costa i Llobera]

[Roma. sense fita]³²

Mi querida hermana: Creería faltarte si dejase pasar este día sin darte el parabién directamente. Tú, siempre tan cariñosa con los niños, debes sentirte muy feliz con una criatura propia, mayormente después de haber esperado en vano tanta dicha en otra ocasión. Que esta felicidad continúe y se acreciente para que puedas llamar a este pequeñuelo algún día hijo mío y mi corona. Esto le he pedido a Dios al celebrar esta mañana por el recién nacido la misa en el altar del Santo Bambino de Araceli. Como recuerdo, te incluyo una estampa de aquella venerada imagen, a la cual tienen tanta devoción las madres de familia. Sirva también como augurio de felices fiestas para las próximas de Navidad, que todavía no podré daros personalmente.

Recuedos a toda la familia, y en particular a la tía Rosa.

³² Aquesta carta deu correspondre a una fita posterior a 1889 i a un mes de novembre ja que fa referència a la festa de Santa Catalina.

Te quiere tu hermano

Miguel

21

[A Catalina Costa i Llobera]

Pollença 13 Agosto 1897

Mi Queridísima hermana: Mucho me alegré de que te decidieses a mandar a los niños para la temporada de Formentor, que precisamente ha de probarles mucho. Lástima que tú no los puedas acompañar. Tal vez lo haga la tía Rosa, aunque por ahora no puede asegurarlo por hallarse ella con el tío Pedro Antonio en la Fortaleza.³³

Esta mañana he dicho a D. Juan Cifre³⁴ lo que para él me encargaste. Está gravísimo, aunque tal vez pueda vivir algún tiempo. Edifica y conmueve contemplarle tendido sobre un jergón, pues ha hecho quitar el colchón de su modesto catre. Cuando arrecian los dolores dice por toda queja y repite muchas veces Jesús con la suave madulación del que hace una caricia llena de ternura. A todo atiende y piensa en todo con lucidez admirable. Dispone hasta los pormenores de su entierro y da gracias a Dios por haberle puesto en situación de ofrecer holocausto completo, muriendo pobre y con deudas, que se pagarán con la venta de su casa. Muchos ratos permanece con los ojos cerrados, mientras le hacemos aire con un abanico, pero no es que duerma, sino que medita. Uno de estos ratos abrió de repente los ojos exclamando: ¡Hilarescit! Esta palabra es intraducible. Entonces conocimos que estaba meditando una homilía de San Ambrosio que rezamos en las fiestas de confesores. El pasaje dice así: *El que está seguro de sus obras y esperanza, abre de buena gana la puerta al ser llamado, porque recibe al Juez con alegría, y cuando llega el tiempo de la muerte próxima llénase de gozo (Hilarescit) por la gloria de su recompensa.* Ya ves como muere un santo.

Basta ya. Besa a los niños, recuerdos a la abuela, y hasta otro día.

Tu hermano

Miguel

22

[A Catalina Costa i Llobera]³⁵

Pollença 12 junio 1906

Queridísima hermana: La tía Rosa recibió anoche tu carta y me encarga de contestarte. Afortunadamente se halla ya restablecida de su indisposición, tanto que pasa el día componiendo ramos de flores para la fiesta de San Antonio de Padua. Tú, que adivinabas lo mucho que ella sufriría pensando en la tribulación pasada, puedes ahora figurarte la

³³ La Fortaleza és una possessió situada al port de Pollença, que pertanyia a la família Llobera, és a dir, la família de la mare de Miquel Costa i Llobera.

³⁴ D. Juan Cifre havia escrit unes hermoses paraules de consol a Dª Catalina Costa quan perdé el seu fill.

³⁵ Aquesta carta du l'anagrama MC.

alegría que tiene participando de la tuya por el feliz resultado de la operación de Miguelito. Al contarle yo circunstaciadamente lo que habíamos pasado, lloraba, la pobre, conmovida y no hacía más que repetir: Gràcies a Déu, gràcies a Déu. Hasta creo que la buena impresión de contento que esto le ha causado, ha contribuido a ponerla mejor de salud. ¡Es tan sensible y afectuosa esta santa mujer!

Como ella las monjas y muchas Señoras y madones te envían el parabién y te saludan. No te digo las exclamaciones que sobre el asunto ha hecho Polla. Tú ya puedes imaginarlo. Ella te agradece el pésame que le di en tu nombre por la muerte de su madre (q.e.p.d.).

Ya recibirías ayer mi pastel con la noticia de haber escrito a Tous la recomendación de Miguelito.

Papá está muy bien, habiéndose reforzado mucho durante la temporada última en que nosotros estábamos ausentes. Ya se viste sin ayuda y sube o baja del carruaje sin necesidad de apoyo.

Saludos a tus hijos y a la familia de Martín.

Miguel

23

[A Catalina Costa i Llobera]

Barcelona 3 mayo 1908

Queridísima hermana: Llegué a ésta sin novedad, después de una navegación de calma absoluta.

Ayer vi a tus tíos. D. José sigue muy fuerte; Dª Tomasa algo desmejorada a consecuencia de un catarro gripal que la ha dejado sin apetito. A la sobrinita no la vi, pues estaba de paseo con su profesora de francés, como acostumbra cada dos días. De ella me hablaron, como puedes suponer y me pidieron para ella y una amiga suya entradas para los Juegos Florales, que desde luego les proporcioné.

Anoche fui a saludar a Menéndez Pelayo, quien al verme me abrazó efusivamente ante una porción de personalidades en el Hotel Colón. Allí nos reunimos los del consistorio con los representantes de diversas naciones, a quienes Barcelona costea espléndido alojamiento. Hubo la mar de presentaciones. Entre aquellos personajes me tomó por su cuenta el duque de Lasalle d'Auvergne que hospeda en sus castillos a los Orleans y es amigo de la familia real española, del Papa, etc. etc. Ya te contaré de este finísimo tipo de aristócrata francés... Luego fuimos todos en landeaux por parejas al histórico Salón de Ciento donde se hizo la presentación al Alcalde; poco antes de empezar el lunch, nos retiramos Collell y yo siendo ya las 11 de la noche.

El P. Casasnovas³⁶ te saluda como a Miguelito. Ha asistido acompaña]do de Riber a los Juegos Florales. Yo tuve que ir a la procesión de unos cincuenta coches descubiertos en

³⁶ Vid. la nota 19.

los que los mantenedores formábamos parejas con los ilustres extranjeros hasta el final en que iba el Presidente Collell³⁷ al lado de Menéndez Pelayo. Entre coche y coche iban ginetes (sic) llevando artísticos pendones de todos los territorios de la lengua; luego seguían las carretelas de corporaciones, Diputación y Ayuntamiento y un piquete de guardia a caballo. La fiesta resultó magnífica. El grandioso salón central de Bellas Artes con artístico *velarium*³⁸ en el techo y grandes estrados en el testero, presentaba el trono de la reina de la fiesta sobre más de treinta escalones ricamente alfombrados. La silla del trono, hecha expresamente, ha costado ella sola 500 duros... A la salida recorrimos los paseos y ramblas en los cohes consabidos. Collell en su breve concurso estuvo arrebatador y Maragall finísimo en el final.

Arriba Orlandis³⁹ me saludó al salir de la fiesta con D. José. Te saludan también.

Probablemente estaré aquí hasta el 10 inclusive. Me hospedo en el Hotel Suizo, Plaza del Angel; y es una cosa parecida a la de Mayoral,⁴⁰ pero con buena entrada, anchos comedores y más servicio si bien modesto.

Recuerdos a todos, y singularmente a tus hijos.

Tu hermano Miguel

24

[A Catalina Costa i Llobera]

Palma 24 noviembre 1911

Mi queridísima hermana: Te felicito muy cordialmente por la fiesta de tu Santa, deseándote toda suerte de bendiciones sobre ti y tus hijos.

Juan se porta muy bien conmigo. Yo por mi parte he pasado malos ratos con las novelas de que Vidal me hace protagonista para obsequiarme a su manera. He llegado a escribirle un billete diciéndole que no debo servir de *anima vilis* a sus efectismos novelescos ... ¡Y él empeñado en obsequiarme !. En fin, de ello hablaremos.

La tía Rosa sangrada otra vez. Su indisposición es la de costumbre, más leve que de ordinario, si bien es posible que le deje el rostro de algunos recargos, por lo cual Martorell le ha recetado quinina.

³⁷ Jaume Collell i Balcells (1846-1932) fou escriptor eclesiàstic i el gran propagador dels Jocs Florals, presidint els dels anys 1887, 1902 i 1925. Fundà el setmanari *La Veu de Catalunya* i escrigué: *Catlanisme: lo que és i lo que deuria esser* (1879). Fou opositor declarat a les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans.

³⁸ És a dir, el tendal del teatre.

³⁹ Es refereix al P. Ramon Orlandis i Despuig, S. I. (1873-1958) que entrà a la Companyia l'any 1896 i era germà del poeta Pere Orlandis i Despuig gran amic de Costa i al que al morir li dedicà *la Complanta*, per ventura l'elegia més hermosa que sortí de les mans del poeta pollensí. Ramon i Pere acudien al saló Beethoven a casa de D. Juan Alcover a la famosa tertúlia literària que allà es reunia. (Vid. "Afinitat espiritual entre Costa i els Orlandis", *Cala Murta*, 18, 1996.

⁴⁰ La Pensión Mayoral estava situada a les Rambles de Barcelona, on hi paraven molts de mallorquins al acudir a la ciutat comtal.

Ayer vino Juan Massanet a pedirme por favor que escribiera la biografía de su hermano el Obispo de Segorbe, para leerla en el Ayuntamiento al proclamarle Hijo Ilustre de Palma. Por más que el plazo ya es breve y voy a entrar en ejercicios, no quise negarme a un trabajo que D. Miguel Maura pudiera hacer mucho mejor que yo y no ha querido aceptar. Cuando se me pedía por la buena memoria del difunto venerable y a nombre de la familia, juzgué prudente aceptar el encargo.

Recuerdos y felicitaciones muy especiales de la tía Rosa.

Tu saluda a papá y a los de casa Llobera, y quédate con el afecto de tu hermano

Miguel

25

[A Catalina Costa i Llobera]

Formentor 29 abril 1922

Queridísima hermana: Después de pasar el domingo en Pollença, vinimos a este predio el lunes por la tarde con un tiempo inmejorable. Hicimos la travesía marítima, y el motor de Perico anduvo muy bien.

Aquí seguimos sin novedad. Perico muy entretenido con sus proyectos y consultas. Mariano encantado de estos parajes, que recorre en continuas excursiones. Arnaldo está aquí tan a gusto que dice se quedaría para fabricar tejas si fuese de 25 ó 30 años. El mismo ha dado informes sobre la teulera.

Juan el nuevo amo muy satisfecho y complaciente. Su hermano Guillermo triste por el ojo que perdió, cuyo globo tiene ya muy reducido. La esposa de Guillermo tan discreta y obsequiosa como siempre, por mí, que ya no somos los dueños de esta parte de Formentor.

La casa en construcción está ya casi lista; sólo falta enladrillarla, enlucirla por dentro y cubrirla. La del arrendatario está muy adelantada, pero aún no pueden habitarla.

Creo que estaremos aquí hasta el 10 de mayo. A la vuelta tal vez yo me detendré algún tanto en Pollença.

Perico escribe a Estefanía, y Mariano se va a Palma reclamado por sus ocupaciones.

Supongo que todos vosotros estáis sin novedad. Recuerdos a tus hijos y a los de casa Costa cuando los veas.

Te saluda afectuosamente tu hermano

Miguel

Apèndix II

Correspondència amb D. Tomàs Fortesa i amb el seu fill Francesc Fortesa

Abans de transcriure les cartes a aquest personatge, cal dir qui era i la vinculació que tingué amb D. Miguel Costa. Tomàs Fortesa i Cortès (1838-1898) nasqué a Palma i realitzà els primers estudis al Seminari formant-se bé en Llatí i en general en la resta de les humanitats. Es dedicà a l'ensenyament i ocupà el càrrec de Secretari de la Junta Provincial d'Instrucció Pública i precisament per aquest lloc de treball es va relacionar bastant amb D. Miguel Costa. Era home de profundes conviccions religioses, i defensà el tradicionalisme catòlic i encara actituds carlistes, el que el conduí a col·laborar amb la revista carlista *La Dulzaina* i en publicacions de caràcter conservador catòlic i a la vegada apològiques com *El Àncora*, *el Semanario Católico* i *El Eco del Santuario*.

La seva activitat literària el dugué a cultivar la poesia de la que és bona mostra el volum titulat *Poesies* (1902) publicat després de la seva mort pel seu fill Francesc, prologat per Costa i fins i tot baix de les seves indicacions.

Com a poeta destaca *La llegenda de Sant Segimond*, *Les noces de l'infant* i *Lo rei i l'arquebisbe* guardonades reespectivament amb la Viola, la Flor Natural i l'Englantina a distints Jocs Florals, complementats per nombrosos romanços històrics, per ventura la part de la seva obra més coneguda pel poble. Jamai oblidà la necessitat de que el poble conegués l'ús de la llengua catalana, indret aquest que curà a través de diverses revistes principalment *L'Ignorancia*. La seva obra abarca endemés els camps de la filologia amb diverses publicacions especialitzades.

La vinculació de Costa i Llobera amb ell té arrels literàries, però també ideològiques, ja que el seu pensament coincidia amb les idees bàsiques de Costa respecte del tradicionalisme conservador i dins l'àmbit més concret de la literatura, per l'admiració que ambdós sentien pel romanticisme. Així ells han d'esser considerats com escriptors certament postromàntics.

La correspondència de Costa amb ell i encara amb el seu fill Francesc té interessants manifestacions crítiques, no sols literàries, sinó també polítiques i històriques, que mostren unes apreciacions de Costa referents a Castella poc conegudes i en part rectificadores de judicis afectuats per aquest mateix, tal vegada de forma precipitada.

1

[A Tomàs Forteza]⁴¹

Madrid 21 de novembre de 1875

Amic benvolgut: Mai havia pensat tant en la nostra terra ni en los amics que hi tenc com des que visc dins aquesta Cort, ahont tants de joves obliden fins la seva família. I com no tenc d'enyorar la nostra terra galana, en mig d'aquestes inmensos planures tan tristes i seques com la pell d'una mòmia., ahont les viles semblen advars de l'Àfrica per lo incult i miserable ! I com no he de pensar en mos (en los meus) amics en mig d'aquesta població d'artificiosa finura, ahont tothom fa d'amic i ningú ho és, ahont la frivolitat i les intrigues són distinció i proves de talent.

Perquè vos faceu càrrec de lo que són moltes persones que per aquí figuren, vos dire solament que a n'aquesta mateixa casa viu un senyor que és estat dues vegades diputat a Corts, que té la Creu de Carles III i la placa de mèrit al valor, que pertany a l'Orde de Calatrava i aspira a ser senador i que ab tota bona fe em va preguntar si des de Mallorca era molt prop Puerto Rico i l'Habana i si feia gaire temps que era possessió d'Espanya, figurant-se, segon digué, que Colón havia descobert les Canàries i dubtant si Mallorca està devora Tenerife o entre les Antilles. Aquest mateix senyor m'ha regalat un folleto que acaba de publicar i que feria riure un mort de tantes tonteries com diu i de tanta pretensió com du. O pare de la pàtria!

Precís és confessar que a Madrid, així mateix, hi ha coses bones i persones que valen, encara que molt poques. Els museus, en general, i sobretot el de pintures, estan al nivell de lo millor de l'extranger. Moltes i bones hores he passades admirant les obres mestres de quasi tots els grans pintors i entre elles m'han cridat molt l'atenció els quadres de Ribera de qui no tenia un concepte tan alt com el d'altres que no m'agraden tant, ni de molt.

Molt bones impressions he rebudes també en els teatres. L'Orquesta del Real i la veu d'en Tamberlick són coses que es fan aplaudir pel més fred espectador. Entremig de moltes bones representacions dramàtiques recordaré sempre amb prdilecció primera del [el, ?] nou drama d'en Echegaray: En el puño de la espada. És una obra de molta força, plena de defectes, de forma un poc culterana, però inspirada i poètica fin a lo sublim. En mig de la decadència general de l'escena, És una cosa notable. Tant com aplaudida aquesta producció ha estat siulat un drama filosòfic -prosaic- d'en Campoamor. Crec que el públic comença a tenir seny ab aquest poeta disolvent, no sols contrari quasi sempre a la fe i la moral, sinó també a la poesia vertadera. La setmana passada va esser estrenat ab gran acceptació un drama de bona forma titulat Hermenegildo original del novell poeta Sánchez Castro.

Un amic meu que coneix en Trueba⁴² el va trobar fa alguns dies llegint ab mol de gust

⁴¹ Les tres primeres cartes no duen encapçalament personal, però pel contingut creiem que van dirigides a D. Tomàs Forteza i Cortès. Endemés esmenta la figura de Josep Tarongí i Cortès, amic d'ambdós i la revista del *Museo* a la qual hi col·laboraven ells tres.

⁴² Antonio de Trueba y de la Quintana (1819-1889) escriptor de caràcter romàntic d'ideals centrats a l'amor a la pàtria, a la religió i a la família. Per mediació de Pau Piferrer conegué l'obra d'Antoni Rubió i Ors que

la poesia d'en Tarongí⁴³ premiada a Montpeller. Segons notícies és en Trueba molt aficionat a la poesia catalana i la coneix bastant. Molt m'ha sorprès veure el bon concepte que a molts d'aquí mereix el renaixement català. Ara veig que els de la terra són els que són enemics més que els castellans il·lustrats. Que hi farem?

Vos envio⁴⁴ l'adjunta poesia que vaig posar al album d'en Picó⁴⁵ quan vaig passar per Barcelona. Insertau-la⁴⁶ quan volgueu en el Museo.⁴⁷

Dispensau, amic meu, lo descuidat i llarg d'aquesta carta. Vaig molt depressa perquè tenc de fer el tema d'alemany (llengua qu em dóna molt que fer i que estudio ab gust) i no em sobra el temps.è parlar ab vos com desitja vostre invariable amic

Miquel Costa i Llobera

P.D. Memòries a n'Obrador i a n'en Tarongí

2

[A Tomàs Fortesa]

Madrid 15 de Gener 1876

Amic meu: rebí la vostra carta en que tan complascent vos mostrau per la poesia que destin a l'Anuari i agraiesc vostre bon desig de no publicar-la, lo mateix que les bones noves que em donau.

Vos envio un parell de juguetes pel Museo; i més material vos enviaria per ell, si el pensament que vos feia defugir la publicació del Pi de Formentor si no em fès també guardar algunes poesies de més cos que de bon gust vos mostraria. Al Pi de Formentor poden publicar-lo en el Museo després d'haver sortit l'Anuari perquè en Mateu no tenga res que dir.

Supòs que n'Obrador vos haurà donat un recort de part meva, perquè li vaig escriure poc temps abans de rebre la vostra carta.

Res de nou i notable tenc per contar-vos. Continuant en la mateixa vida un poc pererosa de sempre, no solen succeir-me coses grosses.

No sé si quan vos vaig escriure per primera vegada des de Madrid, coneixia encara en Trueba, però crec que no. Ara l'he tractat un poc i em pareix un home més agradable pel

influi a la seva formació literaria. És autor de *El solar de Bortedo*, *Cuentos de color de rosa* (1859), *Cuentos de vivos y muertos* (1866), *Cuentos del hogar*.

⁴³ Es refereix a D. Josep Tarongí i Cortès (vid. la nota 102).

⁴⁴ L'autor escriu *enviy*.

⁴⁵ Es refereix a Ramon Picó i Campomar (1848-1916), poeta català nascut a Pollença i amic de Costa i Llobera amb qui mantingué una important correspondència ja publicada com s'ha dit.

⁴⁶ L'autor hauria d'escriure *inserir-la*.

⁴⁷ *El Museo Balear de Historia y Literatura, Ciencias y Artes* és una revista que es publicà a Palma a partir de gener de 1957 i la que hi col·laboraren Marià Aguiló i Fuster, Tomàs Aguiló i Forteza, Tomàs Fortesa i Cortès, Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover i Antoni Mª Alcover i tota una colla de les figures intel·lectuals de llavors, La dirigí Joan Pons i Gallarza amb el fi principal d'incorporar d'alguna manera els escriptors mallorquins de llengua catalana al moment avans iniciat de *La Renaixença*.

seu caràcter que pel seu talent. Li vaig sentir fer algunes apreciacions tan prosaiques que en boca d'un poeta m'escarrufaren.⁴⁸ Deia que per res del món entraria a les coves d'Artà (encara que comprenia que eren cosa de veure), perquè tandra por. Deia també que ni li cridava l'atenció la tan ponderada bellesa del mar. Què tal? Conec que en general no em puc identificar amb los poetes de [la] Cort, per més que los reconexí mèrits que no pretenc tenir.

Qina diferència, amic meu, d'aquesta poesia migrada i artificiosa de Castella a n'aquelles torrentades d'inspirades estrofes que brollen de l'incomparable Mistral. Ara he llegit per primera vegada el poema *Calendau*. N'havia sentit parlar amb bastanta fredor, però jo no'n puc parlar sense entusiasme. Comprenc que no arriba a la perfecció helènica de Mireia; però té una força tan poètica tan viril i una forma tan brillant que sembla una d'aquestes migdiades soles de Provença, il·luminant totes les grandeses d'aquella nobilíssima terra.

Des que he llegit aquest gran poema em sona a dins el cor aquella valenta estrofa del cant III

Lengo d'amour ! Se i ha d'arlèri
E de bastard... ah ! per Sant Cèri !..
Auràs don terradou li masele á toun constat;
E tant que lou mistrau farouge
Bramerà dins ti roco, aurouge,
t'aglararen à boulet rouge.
Car es t' la Patria... e t' la Libertat!.

Acabaré, que ja és hora. donant-vos memòries pels amics Obrador, Tarongí, Alcover i demés que vos coneguen. Vostre amic us envia una abraç.⁴⁹

P. D. D'aquestes poesies que us envio, si podeu, publicau primer la del Claper dels Gegants i després la Marina i l'altra curta. Vos envio borradors, perdonau. A Déu siau.

3

[A Tomàs Fortesa]
Pollença 7 de juliol 1876

Amic estimat: Supòs que no teniu notícia de la meua arribada a Mallorca, perquè des de el vapor vaig partir cap a Pollença, sense donar-me temps de veure ningú de Palma, la frissor que duia d'arribar a la família. Quinze dies ja fa que som de bell nou pagès i pollensí, després d'aver passat més de vuit mesos tan enfora de la nostra terra i més enfora encara de les nostres costums.

Podeu figurar-vos amb quin gust recorreré les montanyes i miraré la nostra mar després de sortir de l'inmensa planura castellana que té terres com tres vegades Mallorca, sense un arbre ni una pedra.

⁴⁸ Es a dir *escarrixaren*.

⁴⁹ L'autor hauria de dir *abraçada*.

Aquí l'espectacle d'una naturalesa variada i pintoresca m'entretén i m'alegra sense que enyori els espectacles ni el bull de vida que la Cort ofereix als que hi viuen.

No vull dir amb això que me trobàs mal a pler a dins Madrid; molt al contrari. Allà se pot passar (i he passat) molt bé la vida quant un vol triar entre lo bo i lo dolent que s'hi troba.

Ahont hauria jo pogut tenir les fruïcions que Madrid m'ha donat amb los seus museus, amb los seus concerts de música clàssica, amb los seus teatres i amb les sessions de l'Ateneo, ahont parla un Moreno Nieto, savi⁵⁰ desconegut, esperit superior que mereix una pàtria més il·lustrada que la nostra?

Es precis confessar que a Madrid hi ha molt de bo, encara que no sia una capital profitosa i productora com hauria d'esser la capital d'Espanya.

A més de tots els avantatges⁵¹ de cultura intel·lectual i d'artístiques preciositats⁵² que un pot trobar més a Madrid que a cap altre lloc d'Espanya, és tan agradable el tracte de la gent, no sols madrilenya sinó de tota Castella,⁵³ que deixant apart exclusivismes locals, no ó i malicioset. La gent castellana té qualque cosa de franca i noble espontaneïtat que per força ha d'agradar a un cor generós. Molts diran que tot allò és fingit; més jo puc dir que la gent més senzilla del camp no sap fer compliments, i en la gent del camp és precisament notable la noble hidalgúia de la raça castellana.

Tot això ho dic complint un deure⁵⁴ de justícia i fent una espècie [de] restitució de bona fama a la gent de Castella que jo sense donar-me'n compte calumniava abans, per un esperit mal entès de provincialisme. Si volem que fassin justícia a la nostra terra, comencem fer-ne als altres.

Deixant per quan vos vegi detalls que dins una carta sobrarian, vos diré solament per acabar que quan vulguen poden venir a passar amb mi una temporadeta amb la seguretat que em fereu contents.

L'oncle Miquel que ha estat bastant mal d'una pulmonia i que ja es troba convalescent, vos saluda lo mateix que mon pare i vostre amic de sempre

Miquel Costa i Llobera

P. S. He sabut que en Taronjí fa oposicions a un canonicat de la Seu. Donau-li de part meva memòries i una coral enhorabona, invitant-lo, si veniu, a acompanyar-vos.

4

Sr. D. Thomàs Fortesa

⁵⁰ L'autor escriu *sabi*.

⁵¹ L'autor escriu *les ventatjes*.

⁵² L'autor escriu *preciosidats*.

⁵³ L'autor escriu *Castilla*.

⁵⁴ L'autor escriu *dever*.

Pollença 2 de juny 82

Estimat amic: Estava per contestar a la vostra ben arribada carta del 31 de maig, quan n'he rebuda una d'en J. Matheu fent-me les mateixes preguntes que per encàrrec d'ell me feis vos. No em puc excusar de contestar-li directament, i així ho faré, si Déu vol, tan aviat com pugui. Per lo mateix crec excusat donar-vos ara detalls referents a lo que em demanaveu. Sols vos diré que de poesia propiament eròtica no en tenc cap ni estic ara per fer-ne. Trobau que podria servir pel llibre del Amor la composició tiulada Damunt l'altura publicada en el Museo Balear? L'altre dia em vaig entretenir en corretgir-la. Pel Llibre de la Fe crec que podia anar el Pi de Formentor (que és una poesia totalment estètica) o la que vaig dedicar a Mossen Verdaguer sobre dos Idilis. No voldria per cap estil que m'hi posassin la primera llàgrima que és de lo més pueril que es pugui donar. Vos dic tot això perquè si trobau que vaig errat, fassin el favor d'avisarme a fin de no triar malament o amb impropietat.

De fer res nou ja no n'és hora.

Miquel Costa i Llobera

5

Sr. D. Thomàs Forteza

Pollença 8 de juny 85

Amic estimat: Vaig rebre la vostra carta i no la veig acabar d'entendre. Jo em pensava que quan parlarem darerrament de lo de Pollença, havien quedat en que deixariem fer, tota vegada que no havien trobat cap subjecte que se pogués presentar per la plaça d'aquí entre aquells que més nos agradaven. Me figurava que el lluemajorer de qui em donareu bons indicis i probabilitats (sic) seria el que es presentàs. Així és que no he fet res ni he demanat que fessin. Després de rebre la vostra carta (en la qual me deieu que el dia del Corpus expirava el termini)⁵⁵ tampoc he intentat moure res, perquè he considerat que ja seria fora temps. Com jo no estic enterat de res d'això, potser que m'haja mal entès.

Deixau-me fer una pregunta: Si el termini (*plas*) ha passat sense que ningú haja sol·licitat, s'ha de proveir la plaça per oposicions ?

Un dia d'aquests s'en va a Ciutat en Matheu Rotger. A ell de paraula li podreu dir lo que em volgueu respondre. Li diré que passi per ca-vostra.

Res més per ara. Gràcies per l'interés que m'heu manifestat i memòries pels amics de per açí.

Amic vostre de cor

Miquel Costa i Llobera

⁵⁵ L'autor escriu *plas*.

6

Sr D. Thomàs Fortesa

12 de juny de 1885

Amic estimat: No vos puc enviar *La Llegendà del Puig* perquè m'hi manquen uns quants romancets que encara no m'ha vingut de gaita enllestir.

Vos envio ja que demanau poesia religiosa, aquesta glosada que vaig fer fa uns quants dies. És una poesia curta, però no la sé allargar. Si la voleu enviar al certamen de la Juventut, vos deman i vos exigeix que la hi envieu sense el meu nom en lo plec clos: posant-hi en tot cas el pesudònim de Un mallorquí.

Avui sense fer ne comptes, he escrit d'una tirada quasi, un salm (?) eucarístic que podria servir per lo que voleu. No sé si el tenc d'acabar aquí ahont se troba, i segurament ha de mester corregir. Per això el vos copiaré. Convé que reposi perquè es sortit massa depressa.

Gràcies per l'interés en lo de Pollença.

Memòries a la gent de per Ciutat.

Ah.... Què és estat del Museo. Fa més d'un més que no en sé noves.

Vos saluda i abraça

Miquel Costa i Llobera

7

Sr. D. Thomàs Fortesa

4 de juliol 85

Amic benvolgut: no crec faltar en res a la vostra amiatat ni fer-vos el més insignificant desaire, si vos dic que no he mudat el meu propòsit de conservar el pseudònim i de no rebe el premi que han concedit a la poesia que vos vaig enviar. Tan enfora estic de tot això, que valdament ara volgués presentar-me, no podria, perquè tan sols no tenc roba de cerimònia, con s'exigeix a tals actes. No veig quin interès haja de tenir la fe en que jo surti en un certamen ni com puga afectar a Mallorca el silenci del meu nom. Si vos pensau lo contrari, tal vegada és una il·lusió del bon afecte que us ho fa veure d'aquesta manera.

Vos suplic que no prengueu a mal lo que vos dic amb tota franquesa, i cregueu que ara com sempre vos estima i desitja complaure-vos en lo possible vostre affm.

Miquel Costa i Llobera

Memòries als amics

8

Sr. D. Thomàs Fortesa

Palma 17 de setembre 85

Amic benvolgut: Per aquí desitjam saber si el mestre ara nombrat per l'escola vacant de Pollença vendrà ja dins poc temps o si esperarà venir per Nadal. Li agrairia que en cas de poder-me respondre a n'aquesta pregunta, me contesti prestet.

Supòs que en Rotger a n'aquí vaig donar memòries per V. despús-ahir, li haurà contat la nostra estada a Formentor, i li haurà dit com ell i jo nos hem alçat pintors.

Res de nou per aquí
 Memòries a la seva família i als amics i museistes.
 Son amic que l'estima

Miquel Costa i Llobera

9

Sr. D. Thomàs Fortesa
 Pollença, 27 setembre 85

Amic benvolgut: Vaig esser a Ciutat, però per poc temps i per feines no el vaig poder veure com desitjava. Lo que jo li havia volgut dir crec que le hi digué en Ramon Martorell i per lo mateix no le hi repetiré. Lo que sí faré és recomanar-li amb tota eficàcia la persona indicada per suplent de D. Jaume Vila a l'escola del Convent. Desitjaria que vingués prest, dins aquesta setmana, el nomenament⁵⁶ d'aquest interino, abans que l'Ajuntament no en fassi una de les seves. El proposat D. Eugeni Bauzá és un jove no sols de bones creències, sinó també de bastanta instrucció i ara desgraciadament cessant i sense subsistències.

Res més per ara.
 L'abraça son amic

Miquel Costa i Llobera

10

Sr. D. Tomàs Fortesa
 Roma 30 d'abril 1888

Molt senyor meu i amic mai oblidat: Amb fita⁵⁷ d'avui he enviat a D. Martí Llobera, segons indicacions rebudes d'ell mateix, el pròleg destinat a las poesies del complant J. Guiraud. V. que amb tan bona voluntat ha contribuït a l'edició de l'obreta, voldrà segurament encarregar-se de corregir les proves del meu esrit, conformant l'ortografia del mateix amb la dels versos ja impresos, a fi de que no resulti dissonància. No crec que el títol del pròleg escaigui del tot a la notícia de l'autor, que constitueix mon treball. V. té facultat per donar-li el nom que vulgui. Sols l'afecte pel difunt amic m'ha pogut fer emprendre una tasca per la qual me faltava temps i facilitat.

Moltes coses voldria ara dir-li de Roma; però per això no seria prou una carta i més val no dir-ne res.

Amb memòries als amics de Palma se posa de bell nou a les ordres de V. son afm.

Miquel Costa i Llobera

11

Sr. D. Thomàs Forteza
 13 de Juliol 93

⁵⁶ L'autor escriu *el nomenament*.

⁵⁷ L'autor escriu *fetxa*.

Amic benvolgut: Me faig càrrec de la resposta que vos féu el Vicari del Molinar. Per tant li predicaré, si Déu ho vol, el sermó que desitja dia 6 d'agost. El dia 4 hauré de fer el panegíric de S. Domingo a Sta. Catalina de Sena, i ja no m'en tornaré a Pollença fins el dia 6 de capvespre

Per contestar prest no esper a poder-vos retornar les recomenacions, encara que bé les podeu rebre suposades.

Memòries a casa vostra i al Vicari del Molinar.

Sempre vostre afm.

Miquel Costa pre.

12

[A Tomàs Fortesa]

Pollença 21 de maig de 1894

Amic D. Tomàs: Avui hem enterrada sor Teresa mestra de l'Escola de nines d'aquest poble. La plaça que deixa vacant s'ha de proveir per traslació, conforme tenia entès, i desitjariem conèixer qui és la mestra de la província, a la qual li toca venir. Vostè, segurament, nos ho podrà dir perquè poguem fer els nostres comptes.

La Junta d'aquí crec que proposarà per mestra interina una altra monja de la Caritat, Sor Feliciana Mayol. Tenim interès particular en que aquesta sia senyalada⁵⁸ per la Junta d'Instrucció o per qui haja de fer el nomenament.⁵⁹ Faci⁶⁰ favor d'indicar-los a D. Sebastià Font i a les altres persones que ho puguen treballar. Se tracta de protegir aquestes bones religioses i de mirar pel bé de la vila.

Esper veure'l prest a Ciutat i confiant en la seva gestió, li dic coralment a reveure.

Memòries

Miquel Costa Pre.

13

[A Tomàs Fortesa]

Pollença juny 7 - 97

Benvolgut amic: La nova de la mort de D. Mariano m'ha conmogut vivament. Quin buit per mi a Barcelona i dins les lletres! Ja m'ho deia el mestre venerat en la darrera carta: me farà un memento en sebre que Déu m'ha cridat. Jo ho vaig prendre com expressió d'un caràcter aprensiu i era, ay!, com una profecia.

Avui mateix he escrit pésam a la viuda i família.

Al cel lo vejem !

Memòries a ca-seva

Son afm. qui l'acompanya de tot en el sentiment

⁵⁸ És a dir *assenyalada*.

⁵⁹ L'autor escriu *el nomenament*.

⁶⁰ L'autor escriu *faça*.

Miquel Costa

14

Sr. D. Tomàs Fortesa
 Pollença 29 octubre 1897

Amic benvolgut: En Mateu Rotger s'era descuidat del vostre encàrrec. Rebuda la vostra carta en que me comenau el mateix assumpte, n'he parlat amb mon oncle Pere Antoni. Ell propietari de la casa que voldrieu allogar, m'ha dit que no sab res de que en vulga sortir l'estadà que l'ocupa. Per altra part, no creu convenient treure una gent amiga i que li cuida bé la casa. Donant-vos aquesta resposta, vos saluda amb tota la consideració que, com sabeu, vos té la família Llobera.

La segona quinzena de novembre fas comptes d'esser a Ciutat.
 Memòries a vostra família
 Vostre amic que ja desitja fer amb vos una bona conversada

Miquel Costa Pre.

Saludau-me n'Antoni Alcover

Notes

1^a) Hi ha una altra carta a D. Tomàs Forteza de fita de 20 de novembre de 1897 ja publicada per M. Gayà: *Contribució a l'epistolari de Miquel Costa i Llobera*. Anotació de ...Barcelona 1956. Ed. Barcino 142 p. Carta n° 67

2^a) Endemés es conserven dues cartes sense data que són les següents:

Primera: Sr. D. Thomàs Forteza⁶¹

Agraint la seva atenció, li retorn les bones festes. No puc allargar; tenc feines i demà predic al Puig.

En Rotger i en Llobera també el feliciten i saluden
 Amic seu afm.

Miquel Costa Pre.

Segona: Sr. D. Tomàs Fortesa

Amic molt estimat: Grans mercès per l'entrada que heu feta en lo que deis mon jardí. Hi heu collit un ramell més agradós i gentil que tot el jerdinet mateix. Si no fos massa panegíric vostre article, diria que és d'una delicadesa extremada. Ma família que ja l'havia llegit avui dematí, l'ha trobat deliciós. Déu vos pagui la generosa benvolència.

En Rotger és a Ciutat des de mitjan setmana. Regularment en rebre aquesta carta ja

⁶¹ Aquesta carta probablement és de 1891, ja que agraeix la felicitació per les festes i anuncia que el sendemà ha de predicar en el Puig. Costa predicà al Puig set vegades. Hi ha que descomptar les quatre darreres perquè són posteriors a 1904, quan Tomàs Forteza ja havia mort, fet que succeí el 1898. El 31.III-1891 ho va fer per primera vegada. Després dirigí una plàtica als ermitans *intra missam* el 9-XII-1894, però el terme utilitzat, més bé suggereix un sermó. També ho va fer el 12-IV, 1898, l'any precisament que morí Tomàs Forteza, però la correspondència llavors no era tan freqüent entre ells.

l'haureu vist.

De n'Orlandis no'n sé noves. Sols vaig saber per D^o Magdalena que era arribat bé a València, segons un telegrama que li havia passat.⁶²

N'Alcover Pre. en deu tenir notícies.

Conservau-vos bé, i a reveure. Memòries. Vostre amic qui vos enyora

Miquel Costa Pre.

Cartes a D. Francesc Fortesa

D. Francesc Fortesa era un fill sacerdot de D. Tomàs que mantingué una curta correspondència amb D Miquel Costa i Llobera. Es tracta de un total de 7 cartes referents principalment a l'edició de les poesies de D. Tomàs Forteza que el seu fill recollí a una edició que prologà D. Miquel Costa. Generalment contenen advertàncies respecte a l'edició esmentada, on es mostren els detalls perfeccionistes de Costa i Llobera; el prÜleg no fou recollit a l'edició de les obres completes de Costa l'any 1947 de la Biblioteca Perenne de Barcelona.

I

[A D. Francesc Forteza]

Pollença maig 9 , 99

Amic benvolgut: Vaig rebre los manuscrits i el primer full que m'envià. La poesia A la Reyna de l'Amor me sembla massa fluixa, la deixaria anar. La titulada Mercè pot anar darrera Molts d'anys! a la fi de la primera part del tom. Les composicions Ni mai i El Pare sant pertanyen de ple a la secció religiosa; me són noves i m'agraden.

Vostè té raó en que La Fontanella i les altres que amb ella m'indica estaràn més a son lloc entre les Harmonies religioses, en no ser que aquesta darrera secció resulti massa llarga, respecte de la 1^a. Això de mudar l'ordre que vaig asenyalar no té res que veure. Poden fer les modificacions que creguen oportunes per l'estampa, servant la distribució general.

Ara una observació respecte del full tirat. Me resulta agradós. Llástima d'algunes inconseqüències ortogràfiques que conté. A la pàgina 5 després de la paraula bandola hi ha una coma que lleva el sentit. A la pàgina 7 se diu: de les cançons ... i tot d'una segueix: Cançonetes volen vos? O una cosa o l'altra. A la pàg. 10 la segona estrofa està puntuada malament: la coma que està després de la paraula lloc hauria d'estar darrera nodrit en el vers següent. Veig a uns llocs aygua, segons escrivia D. Tomàs últimament, i a altres boira amb i en lloc de y. Convé que tot el llibre mostri uniformitat en l'ortografia. Per això es precis repassar bé les proves.

⁶² Es tracta de Pere Orlandis i Despuig, poeta delicat i molt amic d'en Costa. D^o Magdalena era la tia de Pere Orlandis i del seu germà Ramon Orlandis S. I.

Li dic això per l'interés que tinc en que l'obra de son pare surti com és digna d'ell.
Ja sap vostè que sempre estic dispost a servir-lo i particularment en lo que es refereix
a son pare de bella i santa memòria.

Memòries a la seva família, al Provisor i a n'Estanislau.

Son afm. in Xto.

Miquel Costa Pr.

2

Rvd. Sr. D. Francesc Fortesa

Pollença 3 d'agost de 1899

Amic benvolgut: Supòs que la novena d'ànimes que vostè m'indica deu esser a final
d'octubre o a principis de novembre. Doncs, bé; per aquell temps jo no seré a ciutat i me
seria massa molest haver-hi d'anar aposta. Ja trobarà fàcilment qui em pugui suplir.

Saludi ses germanes i estigui segur de l'apreci que li professa son amic

Miquel Costa Pr.

3

A Mossèn Francesc Fortesa

Pollença 16 d'abril de 1902.

Estimat Sr. i amic: Motiu tenia D. Mateu Rotger de no aprovar el vers que vostè em
consulta. Li mancava una sil·laba. Me sembla que el sentit de la frase exigeix escriure guiant
en lloc de quant, i mes, possessiu femení, en lloc de més adverbi de quantitat. Així consta
també mètricament el vers perquè guiant són dues sil·labes, mentre que quant és un
monosíl·lab.

Agraïesc a la seva família, lo mateix que [a] vostè l'enhonorabona que em donen per lo
de l'Acadèmia Espanyola, encara que la distinció pertocava de millor dret a n'en Joan
Alcover.

Memòries a la seva família i als amics Bartomeu i Nicolau Cortès, qui tan bona boca
han deixada a n'els pollencins.

Son afm. in Xto.

Miquel Costa Pre.

4

Al Rdv. Sr. D. Francesc Fortesa

Pollença 22 de maig de 1902

Amic benvolgut: Rebí la seva carta d'ahir juntament amb los darrers fulls estampats

de les poesies de son pare (q.a.c.s.). Em falten des de el full 27 fins al 30 inclusive; ja que el primer d'aquesta última remesa és el 31.

És llàstima que no hagin tingut més esment a la correcció de proves. Ara resulta algun vers coix i alguna frase sense sentit. Exemple de lo primer (pàg. 274): y's mor...flor de la terra resulta un vers de 7 síl·labes quant⁶³ la composició és un romanç de vuit síl·labes. Tal vegada hauria de dir: y's mor com flor de la terra. Així tendria el metre degut i millor sentit. Exemple de lo segon: (pàg. 299): niuera de negror, ànima mia...La primera paraula no significa res. Supòs que hauria de dir: niu eres de negror, ànima mia... Així faria sentit clar.

Aquests descuits em fan sospitar que n'hi haurà d'altres a les poesies que no estaven impreses. He començat a registrar a la pàg 71-72; veig que hi ha coma on el sentit reclama punt final, abans del vers: Fins quant ha de cantar. A l'estrofa següent, abans d'aquesta frase repetida, no hi ha punt ni res, i la frase comença amb lletra minúscula. Lo mateix passa a la darrera estrofa, on endemés l'últim vers que és quebrat, com els darrers de les estrofes anteriors, no està col·locat com aquells a mitjan columna. Arreu, arreu, trob imatje en lloc de imatge (imago) i coses per l'estil. Tot això resulta més impropï tractant-se d'un poeta filòleg i gramàtic, com son pare. Serà precis posar a la fi del tom una bona fe d'errades. No hi veig altre remei.

Procuraré fer el pròleg així com tindrè lleguda. No cal dir que el faç amb molt de gust, encara que no sigui prologuista.

Saludi en nom meu al seu oncle D. Francesc pre. i les seves germanes.

Seu in corde Jesu

Miquel Costa Pr.

P.S. Gràcies a tots per l'enhonorabona. Memòries a n'Estanislau⁶⁴ i a D. Plàcid,⁶⁵ si encara és a Palma.

5

Rvd. Sr. D. Francesc Fortesa⁶⁶

Molt estimat amic: Li remet les proves del pròleg que he trobades ben corregides, com també li acompany el manuscrit del seu Mot d'agraïment, que trob en veritat ben agradós i escaigut. Unes quantes correccionetes hi he fetes, usant de la facultat que V. em donava.

⁶³ L'autor hauria d'escriure *quan*.

⁶⁴ Probablement es referixa D. Estanislau de Kostka Aguiló i Aguiló (1859-1917), il·lustre historiador i documentalista, propietari del casal Aguiló avui seu de la *Societat Arqueològica Lul·liana* que ell i les seves germanes deixaren a l'esmentada societat.

⁶⁵ Es tracta de D. Plàcid Aguiló i Fuster, mort a 1910, bibliotecari, germà de D. Maria Aguiló i Fuster (1825-1897), figura destacada de *La Renaixença*.

⁶⁶ Pel contingut d'aquesta carta sense fita ha d'anar després de la 4ª i deu esser del mes d'octubre posteriorment a la festa de Sant Francesc.

De fulls no me'n manca cap. Tenc el tomet complet, i per cert que resulta de bon aspecte. En quant a les errades, ja li vaig indicar les principals i no me'n vaig guardar nota, de manera que me seria enredós haver-les de cercar ara de bell nou, i tenc prou feines. Basta que posin aquelles errades. Les d'accentuació les deixaria córrer, tota vegada que no són d'aquelles que alterin el sentit ni fassin coix cap vers.

No té res que veure si entre ocupacions li passà per alt el dia de St. Miquel. També m'hi passà el de St. Francesc sense felicitar-lo.

Per llavors i per ara el felicit de la sentida i ben trobada conclusió Un mor d'agraïment. Per cloure el tom ve com anell al dit. Estic segur de que així ho trobarà tothom i singularment els amics de son pare (q.a.c.s.).

Saludi en nom meu les seves germanes.

Ja sab V. que l'estima son afm. in Corde Jesu

Miquel Costa Pre.

P.S. Ara ordenant els fulls, acab de trobar nota (que no m'en recordava) de la correcció d'errades: aquí la té.

6

R. Sr. D. Francesc Fortesa
Pollença 22 novembre 1902.

Amic benvolgut: Grans mercès per els tres exemplars de les poesies de son pare que ha tingut a bé a regalar-me. El llibre resulta molt ben presentat per sa part tipogràfica, digna del contingut que inclou. Les cobertes senyaladament són de molt bon gust. Enhorabona!

Bé ho crec que per V. i ses germanes la rebuda del llibre tan acertat ha hagut d'esser, com V. diu, un agre-dolç. També hi resulta per mi. Quan veig el tom esperat de temps enrera, lo mateix que quan acab alguna nova composició, sent renovar-se en mi l'enyorança d'aquell dolcíssim D. Tomàs i d'aquell delicat Orlandis,⁶⁷ que considerava jo com a confidents obligats de les meves coses e impressions. Que des de el cel aquelles dues ànimes volgudes pensin en nosaltres així com pensam amb ells !

Quan vaig esser a Ciutat la setmana de Sant Martí, vaig anar a ca-seva per entregar-li els fulls que tenia del tom imprès. No em respongué ningú i vaí suposar que serien a fora

Farà el favor de comunicar aquests sentiments meus a les seves bones germanes, saludant-les amb mos respectes.

Ja sab que està a ses seves ordres com amic que l'estima
Miquel Costa i Llobera

⁶⁷ Es refereix al poeta Pere Orlandis i Despuig (1864-1897).

Apèndix III

Correspondència amb D. Llorenç Riber i Campins

Aquesta gran escriptor nasqué a Campanet a 1885 i morí l'any 1958. És la gran figura literària del segle XX de la literatura catalana, malgrat els silencis i les marginacions que ha sofert.

Vingué al món dins una família creada dins l'ambient rural mallorquí i la seva vivor natural, l'amor al bell dir i parlar i al saber, el conduïa entrar plenament en l'àmbit cultural, primer mallorquí, després català i fins i tot castellà. Seguí la vocació religiosa de la seva ànima i cursà els primers estudis al Seminari Conciliar de Mallorca, essent ordenat prevere l'any 1905. Prest exercità l'ensenyament des de la càtedra de Retòrica i Poètica del Seminari. A 1906 intevingué en el *I Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. També fundà, juntament amb Miquel Ferrà la revista *Mitjorn*. Tingué uns coneixements profunds de la cultura clàssica, abastits continuament pel constant estudi, especialment del llatí. A 1917 publicà la magistral traducció de *L'Eneida* i després els IV llibres de les *Geòrgiques*; col·laborador de *La Nostra Terra* cultivà la poesia catalana (*Les Coronas*, *A sol ixent*, *A sol alt*) i la prosa amb una riquesa de vocabulari, d'expressió estètica i casticisme, dels quals per ventura *La minyonia d'un infan orat* és l'element més representatiu.

Mai oblidà l'atenció a la llengua castellana com ho mostren les seves col·laboracions a *El Sol*, especialment com a prosista (*Aurelio Prudencio*, *Sibila de Fortià*, *Marco Valerio Marcial*) i les traduccions de Sant Agustí entre altres autors. Pertanyé a la Reial Acadèmia Espanyola de la Llengua i fou guardonat amb la Gran Creu d'Alfons el Savi.

Publicam, ara, les cartes que Costa dirigí a Riber entre 1904 i 1915. En total, es tracta de 13 cartes on es mostra especialment la preocupació estilística i poètica i el respecte que Costa tenia per les formes preceptives literàries.

Una importància notable l'ofereix la missiva indicada pel nombre 7 on Costa expressa respecte a la llengua catalana dues qüestions essencials: la necessitat d'obtenir la unitat de la llengua i la forma de crear-la indicant la imperiosa realitat pel que fa a l'incorporar les formes dialectals sempre que conservin la puresa etimològica i endemés el respecte a afegir-hi formes i expressions com ell diu *sense excluir-ne cap radicalment*. Tristement el Institut d'Estudis Catalans menyspreà tals indicacions, el que ocasionà en bona part la gran polèmica amb D. Antoni Mª Alcover i unes imposicions de termes i expressions que resulten extranyes a una gran part del poble que parla la llengua catalana, que per altra banda lamenta la poca consideració que han merescut les formes pròpies de cada regió.

I

Sr. D. Llorens Riber y Campins

Pollença 4 de maig de 1904

Estimat: poeta: Li don la més cordial enhorabona pel premi que ha guanyat amb la

poesia *L'Obra del dies*, que tant ja m'agradà de seguida que la vaig veure.

Ara la revista *Catalunya* vol dedicar un n^o a n'els poetes novells, i me demana que influesca per que vostè hi enviï unes quantes poesies seves. Qui m'ho escriu és en Joseph Carner, guanyador del premi religiós enguany i l'any passat també, jove de bondat reconeguda y de gran potència literària. Desitjaria jo que vostè el pogués complaure, enviant-li unes quantes composicions. La direcció d'en Joseph Carner és aquesta: *Ateneo Barcelonés - Barcelona*.

De vostè afm. i amic *in Corde Iesu*

Miquel Costa Pre.

2

Sr. D. Llorens Riber y Campins

Pollença 19 d'abril 1905

Mon jove i estimat amic: No sabia per altre contacte, fora del de vostè que D. Bartomeu Cortès obtàs al premi del Sr. Bisbe sobre el *Quijote*. Si ell mateix ho ha negat, no hi haurà res d'això.

Estic molt content de la Flor natural concedida a Joan Alcover. Encara confiï que hi haurà per vostè qualque cosa.

Facem el favor de donar la benvinguda als amics Carner i Bofill, que em sab greu no poder acompanyar aquests dies.

Sempre afm.

Miquel Costa Pre.

3

Sr. D. Llorenç Riber i Campins

Pollença, 22 de maig de 1905

Amic molt estimat: Puc anar a fer el sermó que desitjen els congregants lluisos⁶⁸ d'Esporles, i accept aqueix encàrrec amb doble gust., per lo simpàtic de tal festa i per esser vostè qui ha servit d'intermediari.

Li agraiesc el gentil *claveller* que em regala. És molt escaiguda la forma inversa dels dos sonets, tornant acabar el segon amb la plenitud dels quartets, com era començat el

⁶⁸ Es referix als emmbres de la Congregació Mariana de Maria Immaculada i Sant Lluís Gonxaga.

primer, lo que asenyala una bellíssima paritat entre les honrades amors de la neta i de l'àvia, que és el tema de la poesia. Sols hi trob una cosa que hauria preferit d'una altra manera, i és el vers d'onze sil·labes, que m'hauria agradat més de vuit, suposat el caràcter pagès i popular de lo que es canta.

Déu li do salut, inspiració i tota gràcia, com desitja per V. son afm.

Miquel Costa Pre.

P.S. El dissabte, 17 de juny, si Déu ho vol ja seré a Ciutat

4

4 de Juny de 1905

Estimat Riber: Aquí li torn les dues poesies que em consultà. Les trob ben avingudes, i crec que donaràn més uniformitat a la col·lecció, entrant-hi en lloc de les altres dues que V. en vol excloure. *La filla de Beleàric*, endemés, demostrarà massa clarament la província de l'autor.

Aprofit ara aquesta ocasió per recomanar-li al jove estudiant pollensí Miquel Bisbal que s'ha d'examinar de retòrica. Ja deu conèixer l'aplicació i bondat extremada d'aquest jove.

Sempre seu afm.

Miquel Costa pre.

5

A Llorenç Riber i Campins

Pollença 21 d'agost de 1905

Estimadíssim Riber: Li agreeisc l'enhorabona per la Flor natural del Montseny i per correspondre li envii *l'Oda a Cabanyes*

El seu *Torrent del Frau* es deliciós. Li don l'enhorabona, ajuntada a la del premi guanyat a Viladrau, aquell *Rapte d'Europa* que és tant del meu gust, com V. ja sab.

Me diu que V. en Tous i en Ferrà pensem en mi.⁶⁹ Jo sí que els enyor aquí, sense cap conversa literària en molts de mesos. Ara es vengut en Picó,⁷⁰ però ja la poesia no li interessa tant com de primeres.

Fris de llegir-li unes quantes *Horacianes* acabades darrerament, si bé concebudes temps enrera. Per contracop he feta una cançó trovadoresca de *La Cigala*. Ja ho verà tot.

Per St. Agustí seré a Ciutat, però V. estarà tancat pels exercicis d'ordenació.⁷¹ Més endavant esper que ens hi veurem.

⁶⁹ Es refereix l'autor a Josep Me Tous i Maroto i Miquel Ferrà, aleshores escriptors i poetes jovecells. El primer és autor de nombroses poesies dedicades a la Immaculada Concepció de Maria, generalment escrites en castellà com també ho foren les col·leccions de narracions històriques de Mallorca titulades *Retrats de antaño*. El segon ha estat un gran poeta de minvada, però exquisita poesia en català.

⁷⁰ Es tracta de Ramón Picó i Campomar amic de l'autor, escriptor i també poeta.

⁷¹ Són els exercicis espirituals que es practicaven abans de l'ordenació sacerdotal.

Déu li do gràcies abundosas i el condueca venturosa i santament al estat de la seva vocació. Així li desitja de tot cor seu afm.

Miquel Costa Pre.

Expressions a n'en Tous i a n'en Ferrà
Pollença 21 Agost - 1905

6

Sr. D. Llorenç Riber
Formentor - 11 Juliol 1906
Sr. D. Llorenç Riber Pre.

Estimat amic i confrare: Està bé el premi oferit a una traducció catalana de l'Oda a Cabanyes, i crec que vostè és un dels pocs qui poguen (sic) realitzar bé aquest treball. No més plany una mica que se n'ocupi perquè V. té massa força pròpia per haver-se de destorbar en versions. Donat cas que V. emprenga la tasca me sembla no cal cenyir-se sempre a les estrofes de l'original, tota vegada que ell no se cenyí a cap estrofa clàssica, ni propiament n'inventà de noves ben caracteritzades. Les que conservaria en la versió són les de l'oda I que essent fàcils i predilectes de l'autor, lliguen molt bé amb la seva inspiració. Fa temps que Mn. Gaietà Soler me llegí una traducció completa de Cabanyes exacta, però dura i falta d'unció poètica. No se que l'haja publicada ni tan sols parcialment.

M'agrada que li hagen asenyalat un tema al Congrés de la Llengua. Això tindrà de passar una temporadeta a Barcelona cosa que tant li desitjo⁷² com V. sab. Jo cont esser-hí també aquells dies. Ja tenc un tema pel Congrés i ara M. Alcover⁷³ m'en vol encarregar un altre.

Pens, que l'entendrà, el tema que li han senyalat, si comença a pensar-hi.⁷⁴ Jo arrancaria de la constant modificació de les llengües mentre són vives. Aquesta mutabilitat (condició vital) se converteix en principi de descomposició eficaç sempre que una llengua viu subordinada i serventa d'una altra, i endemés sense cultura literària pròpia. Llavors, si fan suplantacions de paraules i formes, s'hi embordeix el lèxic i més encara la sintaxi, se pert l'unitat fent-si cada dia més fondes les discrepàncies dialectals, etc.

La restauració de la llengua és una tasca de sos escriptors. Aquests han de reaccionar contra la descomposició, però no com en llengua morta, admetent tot lo legítim i acceptable duit⁷⁵ pel temps, però excluint tot lo malament suplantat, aplegant amb sana selecció tot lo bò de les tendències dialectals sense excluir-ne cap radicalment (com feren Dante, Petrarca, etc) i alçant (?) així l'unitat plena i autòctona de la llengua.

⁷² L'autor escriu *desitj*.

⁷³ Es refereix al filòleg Antoni Me Alcover.

⁷⁴ L'expressió és anfibològica i molt dubtosa la grafia de la primera paraula.

⁷⁵ L'autor escriu *duyt*.

La influència dels autors ja's deixa sentir entre entre els catalans. (La locució tot-d-una fa pocs anys no's deya més que a Mallorca; ara ja l'escriuen arreu per totes les comarques de l'idioma).

Dispensi lo telegràfic d'aquestes indicacions. A buen entendedor media palabra.

Aquí estic passant una temporada dins una plena de família que no deixa lloch buit on col·locar-hi un hoste. Si no fos per això li pregaria que vengués a veure aquestes cales i pinars, fent-me companyia ara que està de vacances. Però ara aquí no hi poden aficar una aguya, com solem dir.

Bé va aquesta revenguda de les seves ufanes⁷⁶ poètiques. Endavant ! que sien com les de Gabellí,⁷⁷ però tot l'estiu.

Sempre seu afm.

Miquel Costa Pre.

7

Sr. D. Llorenç Riber i Campins

Pollença 11 d'Agost de 1906

Estimat amic Riber: Ahir degué rebre una tergeta en la que el felicitava per sa festa omomàstica. Avui li tramet copiada la carta que ahir vespre vaig rebre d'en Menéndez Pelayo sobre les *Horacianes*. Ja que el *Diari de Mallorca* no ha dit res del meu llibre, si V. ara hi té alguna participació i vol publicar-hi aquesta carta d'en Menéndez, pot fer-ho per part meva, si és que li admeten tal escrit. Si V. creu millor no entregarla, la guardi. De totes maneres estic segur de que V. s'alegrarà de llegir aquesta carta del insigne literat, per mi doblement satisfactòria per quant ell s'hi demostra desarmat de les seves prevencions catalanes.

Vaig rebre carta d'en Camer que ha tenguts malalts son pare i sa mare.

Comendacions a n'aquests amics

Son afm.

M. Costa Pre.

8

Pollença 20-VI-08

Molt estimat Riber: Avui mateix he escrit a n'en Martí Llobera a propòsit de la

⁷⁶ L'autor escriu *oufanes*.

⁷⁷ L'autor fa una clara referència a les ufanes de Gabellí a la possessió d'aquest mateix nom a Campanet que constitueixen un sistema de fonts des de la possessió de Massana a Gabellí Petit, a causa de la gran pluviositat (més de 1.000 mm. a l'any). Són de periodicitat intermitent amb un caudal anual de 10-12 hm.3 i duren 3 o 4 dies també segons el valor mig. Els terrenys són molt permeables i les aigües, soterrades a vegades, van pel torrent de Sant Miquel fins al pla de la Pobla.

peregrinació a Lourdes. Li he indicat que me sembla convenient que hi vaja un cronista de La Gaceta,⁷⁸ i suposat que n'hi haja d'anar un l'he proposat a vostè. Molt m'agradaria que fos acceptada la meua proposta, no solament per tenir la seva companyia que sempre m'és tan agradable, sinó també perquè vostè pogués recollir impressions inspiradores.

Li agraiesc la poesia, flor i fruit de les nostres passejades per Pollença que ara té entre mans, segons me diu.

Mon pare el saluda

Sempre seu afm.

Miquel Costa Pre.

9

Sr. D. Llorenç Riber Pr.

Pollença - 8 d'agost - 1908

Molt estimat amic: Molts d'anys i bons, como diuen per aquí.

Vaig llegint amb un gust especial els articles sobre Lourdes que V. publica a la *Gaceta de Mallorca*, i no és precisament per haver-hi posat un elogi tan afavorit del meu humil sermó

Ahir vaig enviar a la *Gaceta* mateixa una nota bibliogràfica sobre dos llibres que m'ha regalat el Comte de Séguier, aquell senyor frances que viu a Santa Maria. Son dos llibres que V. ha de veure i crec que l'interessaria. Quant vulgue els hi enviaré.

Aquell Duc de La Salle de Rochemaure, que assistí a les festes dels Jochs Florals i de quí li vaig contar qualque cosa, è Ayrens, dins l'alta Auvergne. Me diu que hi vagi a principis de setembre, època en que hi trobaria reunits un grapat de bisbes y distingits literats y politics de França. El castell representat a una vinyeta de paper timbrat. es realment grandió. No aprofitaré aquesta ocasió, porque ja he sortit massa dins aquest any, i encara me resta un altre viatge per Novembre, quant hauré de presidir els Jochs Florals de Girona.

També m'ha enviat el mateix Duc de La Salle un munt⁷⁹ de llibres seus, viatges, contarelles de l'Auvernia, una visita a Mistral, etc... Per tot apareix el *causeur* (conversador) infatigable, de prelats i de salon.

He tingut carta d'en Penya,⁸⁰ qui m'envia un tomet de Rondalles traduïdes

⁷⁸ Sostituí al *Diario de Mallorca* (1900-1907).

⁷⁹ La grafia del terme sembla que és *ment*, és a dir, intel·ligència o un terme equivalent, que aquí no escau gaire bé.

⁸⁰ Pere d'Alcàntara Penya (1822-1906) fou escriptor, pintor, enginyer i arquitecte. Cultivà la història i la literatura (*Antiguos recintos fortificados de la ciudad de Palma*, *Guía manual de Baleares*, *Records i esperances*, *Poesies en mallorquí popular*, *Lo mestral*, *Lo palau encantat*) També escrigué obres de teatre: *La pesta groga*, *Por no entenderse*, *Un criat nou*. Col·laborà a *La Roqueta*, *Museo Balear* i *L'Ignorancia*. Con arquitecte dissenyà els plànols de Sant Felip Neri (Porreres) i Sant Alfons (Felanitx).

d'Erkman-Chatrion.⁸¹ Me diu el pobre malalt que es troba haver prè de funestíssima tristor, més amarga que l'aufeg de que tant ha patit. Quina llàstima!

Vaig veure just de passada, en Vallès. No'l vaig poder obsequiar com desitjava, per motiu d'estar tot ple a cà nostra.

Expressions a n'en Ferrà, a D. Andreu Pont, a n'en Tous, etc.

Sempre seu afm.

Miquel Costa Pre.

10

R. Sr.D. Llorens Riber, Pr.

Pollença 13 de novembre de 1908

Benvolgut amich: Supòs que haurà escrita una poesia sobre el Rey en Jaume per enviar al certamen de Tarragona. Si acàs no ho hagués fet encara, li queda temps, perquè han allargat el plas⁸² d'admissió fins el 15 de gener vinent.

D' allà me demana Mn. Bofarull que hi enviï; però jo no tenc humor ni saba per fer poesies. Estic aixut, probablement ja per a sempre. He contestat a Mn. Bofarull que de Mallorca hi presentaria qualque cosa digna del cas; i V. m'ha de fer quedar bé.

No som anat a Girona a presidir els Jocs Florals. Vaig enviar el discurs, i tan sols no sé si han celebrada la festa. Ja li explicaré de passada els motius que he tingut per no assistir-hi.

Les meves *Visions de Palestina*, no sortiran fins a fi d'any. Crec que les han retardades a fin de que el llibre pugui apàreixer oportunament per les estrenes o obsequis de cap d'any i de festes.

Moltes memòries a n'en Miquel Ferrà, a D. Andreu Pont, a n' en Tous, etc...

Sempre seu afm.

M. Costa Pr.

11

Sr. D. Llorens Riber Pr.

Pollença 16 nov. 08

Benvolgut amich: Estich content de que haja volgut contribuir en el certamen de Tarragona; així no em vaig equivocar quan vaig escriure a Mn. Bofarull que de Mallorca hi hauria cosa digna del Rey en Jaume.

Les estrofes que em dona per mostra són esplèndides d'imatges y de volada lírica. En quant a la consulta mètrica que V. em fa li he de dir que som partidari de la regularitat en els hemístiquis dels alexandrins. Mesclar-hi els plans amb els esdrúixols no em fa mal efecte,

⁸¹ Emilio Erckmann (1822-1889) unit a Alexandre Chatrion (1826-1890) publicà nombroses novel·les i contes: *Contes a la vorera del Rhin*, *Història d'un quinto a 1813*, *L'amic Fritz*, *Waterloo*.

⁸² L'autor vol dir *termini*.

però sí que m'en fa passar-ho dels esdrúixols fins als aguts. Me sembla que dins una mateixa composició convé adoptar o bé l'alexandrí a la francesa (1er. hemístiqui agut) o bé l'alexandrí dels castellans i dels italians xapat en paraula plana o esdrúixola). Un o l'altre. No obstant mai imposaria amb rigor aquesta disjuntiva en detriment del concepte poètic, que és lo principal. Allò de xapar l'alexandrí damunt una article com el vers

Ja ve arrulla dins la blancura de coloma me sembla defectuós en català considerant que la síl·laba *la* ni tan sols es tònica. En francès resulta més passable perquè totes les síl·labes hi duen quasi igual valor tònic. Per veure que el nostre article no es tònic basta atendre el sò de la vocal en *la*.

L'altre vers.

A Déu plagué que no's cumplís lo que volia, es acceptable com alexandrí del 1er hemístiqui agut, perquè l'adverbi (*no*) es tònic. Endemés té la ventaja d'esser una frase testual de la crònica. Una advertència: la paraula *canalobres* (purament dialectal nostra) la substituiria per *candelabres* que tothom entendra.

Molt m'agradaria que l'obtingués juntament amb el premi del Rey, el del Arquebisbe de Tarragona pel treball de prosa. Quan serà hora oportuna el recomanaria amb el gust singular a n'en Rubió i Lluch.

Moltes graïcies pel seu bon desitj sobre la meva tardor descoretjada que generosament califica d'autumne d'or.

He traduït al italià un parell de les meves *Horacianes*, per la *Rassegna* de Florència. Salutacions i auguris del seu afm.

Miquel Costa Pr.

Pollença 16 Nov. 08.

12

R. Sr. D. Llorenç Riber

Estimat amic: Sé que V. està encarregat del llibret de Lluch, i n'estic content. Per reproduir-hi la meua poesia que han posada en música, se pot servir de la 2ª edició, feta per Gili, ahont vaig fer unes quantes correccions. En quant a l'ortografia exigesc la mateixa d'aquella edició. Convé que tot el llibret de Lluch segueasca un mateix sistema. L'únic que crech indispensable és que no hi haja irregularitats i desordres asistemàtics y a la babellà com els que mostrava la meua cançó dins la revista Lluch.

¿Vol dir que V. sols ha obtingut un accèssit a la copa per aquelles flors monàstiques prodigioses? Ja ho val! De totes maneres enhorabona.

Vaig felicitar en Joan Alcover pel merescudíssim i retardat mestratge.

Me diuen que n'Obrador està prou delicat. Déu el mos conservi!

Memòries

El saluda seu afm.

M. Costa Pr.

13

R. D. Llorenç Riber

Mallorca 14 maig 1915

Mon estimat amic: Molt oportunament vaig rebre ahir el seu himne pel centenari del B. Ramon Llull. Precisament el demanaven els músics, dia 13, a la darrera junta de los festes projectades. M'ha fet molt bon efecte aqueix himne a faisó de goïgs (que és forma ben popular i ben nostrada) i ple de regust lul·lià tan legítim. Sí en don sencera enhorabona, ja que V. la compost a indicació meva.

Haurà vist que m'han fet "Acadèmic de la Llengua Catalana". Jo havia contestat a la proposta de projecte, criticant la pensada en termes que temia ofensius... Deia jo que no m'explicava com volia el Catalanisme fundar Acadèmia quan tothom desacredita tals institucions, i precisament a un país d'individualisme furios; que m'extranyava que els abominadors de Felip V prenguessin mudes de l'institut que ell plantà a Madrid segons la norma del fundat a París per Richelieu; i que els catalans em semblaven massa algmogàvers⁸¹ per acadèmics... Malgrat tot això, m'han col·locat entre els fundadors. Tal volta no reberen a temps la meva carta.

He traduït del castellà un sermó meu sobre el Cor de Jesus, per lo que desitjava Mn. Serra. Trob que això exigeix temps i treball, i em sembla que mos sermons no valen la pena. De mallorquins, que oferir-ne, pocs i calria retocar-los.

Sempre seu afm.

M. Costa Pre.

P. S. M'era descuidat de dir-li que n'Alomar ja no dona conferència lul·liana, perquè està molt malalt i abatut. Per tant V. pot donar la conferència a Palma sense apartar-se de la nostra consigna. El Vicari Capítular no donarà conferència, per convalescent, i jo tampoc per falta d'humor. Però altres eclesiàstics, si volen, podran donar-ne.

Apèndix IV

Cartes inèdites a Joan Rosselló de Son Fortesa i conjunt de fragments suprimits de cartes ja publicades

Joan Rosselló i Crespi (1854-1935) neix a Alaró i és el gran amic que qualifiquem de "familiar" de Miquel Costa i Llobera. Estudià a l'Institut de Palma, aleshores ubicat en el Col·legi de Monti-Sión i allà es conegueren ambdós formant una amistat tan profunda que durà tota la vida.

⁸¹ No sembla clar el sentit del terme, per ventura volia escriure amb el sentit de *mercenari*.

Joan Rosselló es llicencià en Dret i ensenyà Dret Mercantil a l'Escola de Comerç de Palma i coincidí en les aficions literàries que els dos amics tant estimaven. I això es pot comprovar amb l'extensa correspondència que mantingueren sempre des de juliol de 1875 fins a la mort de Costa en 1922.

Les característiques d'aquesta amistat es poden entendre millor si es tenen en compte tres notes especials, però determinants. En primer lloc, l'afinitat espiritual de la que nasqué una amistat fonda i sincera des de la infantesa, puix ells tenien uns 12 anys quan es conegueren a les aules de l'Institut. Després, els dos pertanyien a un mateix estament social, la classe de senyors rurals, estesa gairebé a tots els pobles de Mallorca, el que facilità que els respectius ambients familiars agombolassin sempre aquella amistat iniciada quan eren nins. Per últim, la comú afició a la cultura i en especial a la literatura i encara aquesta centrada en la seva manifestació catalana que generaren, compartiren i conraren al llarg de les seves vides dins una fidelitat admirable.

És ver que Costa tingué una afecció d'un caire semblant a l'ara esmentat i va esser amb Antoni Rubió i Lluch. Però en aquest cas l'element intel·lectual i literari predominà, per ventura, sobre l'amistat coral com un valor estimable per sí mateix. Cosa parecuda es podria dir de les altres col·leccions epistolars, baix d'aspectes diferents, amb Joan Lluís Estelrich, Ramón Picó i Campomar i encara altres com ja s'ha vist.

La correspondència amb Joan Rosselló de Son Fortesa s'esten des de l'any 1875 a 1913 i comprèn un total de 108 de les quals dues són postals si bé és veritat que foren més segons manifesta el mateix Joan Rosselló al publicar-les. D'aquestes, 17 restaren inèdites i ara es publiquen íntegrament.⁸⁴

Una nota característica de l'epistolari publicat per Joan Rosselló de son Fortesa, és que algunes cartes foren voluntàriament mutilades no sols a la primera edició sinó també a la 2^a i la 3^a.⁸⁵ Les raons que determinaren tal fet pareixen obeir a que els fragments suprimits tractaven qüestions particulars que al criteri de Joan Rosselló no interessaven al públic. No és exactament així. A vegades les supressions obeïxen a altres criteris polítics, culturals o socials, como es veurà a determinades cartes.⁸⁶

⁸⁴ Alguns fragments es coneixen publicats per Mn. Bartomeu Torres Gost a Miquel Costa i Llobera (1854-1922) *Itinerario espiritual de un poeta*, Barcelona, 1971. Ed. Bames-

⁸⁵ *BSAL*, XIX (1922-1923), 319 i sigs.
BSAL, XX (1924-1925), 107 y sigs.

Obras completas, Ed. Selecta, Barcelona, 1947, 984 i sigs. (Biblioteca Perenne)

⁸⁶ Per completar el que s'ha dit aquí és convenient llegir el próleg a l'edició on han estat publicades les cartes. Vid. la nota anterior.

1

Pollença de Julio de 1875

Querido Juan: supongo que por tu primo Nicolás habrás sabido algo de tus amigos de Pollensa, como nosotros, por él, supimos de ti. Excusado me parece hablarte de ellos, pues ninguno ha variado á excepción de Rotger que ha aumentado su personalidad con una luchana, que es el blanco (no tan negro como él desea) de las pullas incesantes de los mayores en edad, saber y gobierno.

Dejando ya los numerosos enemigos de la luchana, con la seguridad que sus esfuerzos no lograrán hacerla caer, hora es ya de que sepas algo de los tristes sucesos que han perturbado a los pollensines en esta última temporada. Da horror el recordar tanta miseria. Un robo nocturno en que fueron atados los dueños, un infanticidio descubierto por los vagidos del recién nacido que había sido encerrado vivo en una tumba, un estupro cometido por un missatge de casa, haciendo saltar una puerta, atando a un hermano de la infeliz y honrada joven y golpeándola horriblemente, hasta conseguir su desmayo; son tres crímenes cometidos en menos de dos semanas, en un solo pueblo, en Pollença !.-

Como si esto no bastara, algunas desgracias, dignas compañeras de tales delitos, han completado el terror de nuestra villa. Muere ahogada en una alberca una joven de quince años, y, a la mañana siguiente, un carpintero estando cerca de casa, cae quebrantándose la cabeza, y por la tarde otra joven queda gravísimamente herida por la caída y hundimiento del piso en que trabajaba.-

Añádase á todo esto el gravísimo escándalo del Ecónomo que ha vuelto loca á la pobre hermana de Cerdà, y tendrás una idea de lo que debe pasar en Pollença y de las conversaciones que debe haber necesariamente.- Qué pueblo!.-

Por fortuna las continuas calamidades de que te hablo han cesado ya y respiramos, pero continúa todavía la locura de María Antonia. Quien pudiera ser obispo para arrojar de una vez a los que se sirven de la Parroquia como de una casa.-

Espero que nos veremos en Pollença y para entonces reservo el darte pormenores acerca de todo lo que te digo y demás- Cuando te parezca bien venir escribe o ven sin escribir si quieres, pues te espera para pasar contigo una temporada tu amigo de siempre

Miguel Costa

2

Madrid 11 de Noviembre - 1876

Acabo de recibir, queridísimo Juan, tu carta del 6 que me ha dado un buen rato como cosa tuya, por más que haya notado en ella no sé que frialdad (tal vez imaginaria) que no tenían tus cartas anteriores. Te digo esto aunque pueda parecerte algo nervioso, porque ya sabes que quiero decírtelo todo.

Antes de darte otras noticias, he de participarte que mañana mudaré de casa. Bien hiciste al aconsejarme que no volviera a casa de Dª Celestina, porque ahora he hallado una que no puede ser más a mi gusto. Es mi nueva casa un elegante entresuelo de la calle de

Valverde (la de la Academia española) que ni está lejos del centro ni de la Universidad. El balcón de mi habitación da á un pasage más ancho que la casa de Sevilla y completamente nuevo, por lo cual es muy limpio y claro... Mi cuarto es un gabinete sin alcoba, pero con su chimenea, su cómoda, su silloncito y portier. Todo es sencillo, pero agradable y limpio. Paga 15 rv. que no es mucho en estas condiciones.- Alcover de Söller vive en el principal de la misma casa y paga 16 rv.- Sé que mis compañeros serán decentes.- De la comida sé que se da sota, caballo (con ensalada) y rey y que por las mañanas se sirve chocolate con leche. En fin, allá veremos. La patrona es sorda, lo cual no deja de ser otra garantía.

Voy a dejar esta casa de Aduana porque tengo un cuarto muy oscuro y frío y además porque por las noches meten mucho ruido los patrones, jugando en el comedor; y los huéspedes son en general viajeros, es decir, viajantes de comercio, (pues los estudiantes extremeños de quienes te hablé se fueron a otra casa), y finalmente porque hay poca limpieza y mucho descuido.

Mi nueva casa me ofece mejores condiciones con mayor baratura. Me parece que no esperabas que cambiase ni siquiera buscase casa mejor una vez instalada en ésta.

Mi gran dificultad está ahora en la ropa de invierno. Necesito un pantalón y un abrigo, y como no se hacen sobretodos y no quiero ni puedo llevar levitón ó redingot, estoy indeciso de si pasarÉel invierno sin la pieza que tanto necesito.

Pasando á cosas para mi más importantes he de decirte que asisti a la apertura del Ateneo⁸⁷ oyendo un discurso leído de Moreno Nieto⁸⁸ sobre el tema de sus lecciones sobre el conjunto de las ideas modernas y la tendencia espiritualista que ha de vencer el panteísmo y el materialismo. Si he de ser franco, más me gusta Moreno improvisando que en discurso escrito.- Mi padre me ha escrito que entre cuanto antes en el Ateneo y voy á entrar.

Me preguntas si continúo el alemán y por ahora he de responderte que no.- Es muy posible que lo continúe en breve, pero no con Siemming, sino con otro maestro más barato, es decir, en la Universidad libre en que se dan lecciones diarias ¡por 1 duro anual! de inglés, francés, portugués, italiano ó alemán. Mir también quiere asistir á dicho establecimiento.

Uno de estos días haré una visita á Querol,⁸⁹ que preguntó por mi a Estelrich⁹⁰ y dijo que deseaba verme. A propósito de esto, Estelrich presentó á Querol su poesia Artá que

⁸⁷ El Ateneo Científico y Literario de Madrid va esser fundat a 1820, disolt a 1823 i reinstituït a 1835 per iniciativa de Salustiano Olózaga- Posseieix una gran biblioteca i dues galeries de retrats importants.

⁸⁸ José de Moreno y Nieto (1826-1891), gran orador i juriseconsult il·lustre, fou catedràtic de Història dels tractats, Diputat a Corts per Badajoz, Rector de la Universitat Central i president de l'Ateneu de Madrid. Molt important fou el discurs titulat: Oposiciones fundamentales entre la civilización religiosa-cristiana y la racionalista.

⁸⁹ Vicenç Querol (1856-1891) va esser l'iniciador dels Jocs Florals a València i President de l'Ateneo Científico de Valencia. Escrigué Rimas (1877) y Oda a les Belles Arts.

⁹⁰ Vid nota 5.

tu conoces, y el distinguido poeta le dijo que la haría leer a Alarcón⁹¹ con quien se reúne todas las noches. También ha leído Estelrich una de sus piezas á D. Vicente Caravante⁹² traductor de Augusto Nicolás y literato de mucha erudición á quien conoce por recomendación de Quadrado.⁹³ Tal vez se represente esta pieza que lleva por título *-A caza de yerno-*

No debo pasar sin hablarte de la representación del nuevo drama de Echegaray - *„Como empieza y como acaba...* - Esta obra en tres actos es la primera parte de una trilogía que tiene ya concluida, según dicen, el autor de quien tanto se habla en opuestos sentidos. El género a que pertenece el drama en cuestión no me gusta: es uno de esos dramones de levita en que tan fecundo ha sido el romanticismo francés. Hay en este drama, preciso es confesarlo, escenas magníficas, buena versificación, pensamientos de mucho relieve, tipos bien delineados; pero en cambio hay algún efecto repugnante un tipo casi asqueroso sin gran maldad (Loreto) una protagonista extraña y en general algo de violento y exagerado en las pasiones todas, que hacen parecer la obra fruto más bien de una inspiración calenturienta y forzada que de una plenitud espontánea y verdadera. Con todo, lo cierto es que pasé un buen rato oyendo los hermosos versos del ingeniero poeta que en este drama son más limpios que en los demás que de él conoces, careciendo casi completamente de gongorismo, no sin que arrastre su poco de lujo á la española.- La ejecución fue magistral. La Boldun⁹⁴ estuvo incomparable en su papel de adúltera y Vico⁹⁵ en el suyo de amantísimo marido, sin que dejaran que desear Cepillo⁹⁶ como amante y el Barba (?) como padre de la dama, y más que ninguna de las segundas partes una dama joven que no sé como se llama y que hizo un papel de niña encantadora. Coll muy satisfecho del éxito, pero reconociendo los defectos. - Juan Luís⁹⁷ que no va mucho al teatro no ha visto aún el nuevo drama. Espero su opinión...

⁹¹ Pedro Antonio de Alarcón (1833-1891), Novel·lista espanyol, excel·lent narrador. Les seves novel·les més conegudes són *El escándalo*, *La pròdiga*, *El niño de la bola* i entre els contes destaquen *El sombrero de tres picos* y *El clavo*.

⁹² Vicente Caravante[s] és un juriconsult originari d'Aragó autor d'una obra molt curiosa com és *Anales dramáticos del crimen o causas célebres españolas y extranjeras* (1861). Visqué a meitat del segle XIX:

⁹³ Es refereix a Joseph M^o Quadrado Nieto (1818-1896), polígraf extraordinari. Nasqué a Ciutadella arribà a Palma l'any 1823. A 1840 fundà *La Palma*, publicació notable que introduí el cultiu del romanticisme a Mallorca. També fundà *La Fe* y *La Unidad Católica*. Imposible resumir aquí la seva immensa producció històrica, literària i científica. Fou membre de la Reial Acadèmia de la Història, de la Reial Acadèmia Espanyola de la Llengua, de la Reial Acadèmia de Belles Arts de San Fernando i d'altres corporacions...

⁹⁴ Elisa Boldun i Corellano fou una famosa artista dramàtica que estrenà diverses obres d'Echegaray com *O locura o santidad*, *Como empieza y como acaba*.

⁹⁵ Actor dramàtic de gran fama que interpretà magistralment diverses obres d'Echegaray.

⁹⁶ Miguel Cepillo (1845?-1903) nascut a Granada també es distingí en la interpretació d'obres d'Echegaray. Les seves actuacions als grans teatres de Madrid foren tan notables com les d'Antonio Vico.

⁹⁷ Vid. no ta 7.

Anoche se estrenó en el teatro de Novedades una tragedia de Echegaray arreglo del alemán titulada el Gladiador de Rávena. - Espero verla en breve. Nada sé todavía acerca de su éxito.

El lunes te mandaré tal vez El Imparcial para que leas la revista dramática que ha de ser notable con los estrenos de esta semana.

En el Real hemos tenido unos Ugonotti como no se podían desear. Ordinas ha estado muy acertado en su interpretación del Marcelo, papel sumamente difícil. Le han aplaudido como nunca.-

Parece que en breve llegará la Scalessi Rubini, tiple de primera línea, es decir di primo cartello.

He comprado las obras de Manzoni y Leopardi en casa de Duran por 5 rv. cada tomo ¡que baratura!

Manzoni me encanta - ¡Qué himnos y que tragedias!

Pero concluyamos esta carta que nunca tendría fin si fuera a medida del deseo de este tu

Miguel

P.D. Memorias. Adiós.

3

Pollença 20 Febrero 78

Queridísimo Juan: a pesar de lo corta que fue nuestra última conversación y del vivo deseo que tengo de continuarla, apenas acierto a escribirte como quien nada tiene que decirte.

Te hablé tanto de mi viaje que sería pesado continuar hablándote de él. Más pesado fuera aún contarte los soporíferos lances de este pueblo, cuyas más interesantes novedades han sido la venida de Guillermo Coll que ha producido una semana de murmuraciones, y el funeral de Pio IX, que ha dado ocasión á otra semana de campaneo general.

Afortunadamente he pasado en Formentor, en compañía de Pedro, Coll, Rotger y algunos cazadores del pueblo casi todo el tiempo en que las campanas han aturrido á los vecinos de Pollença con su incesante doblar.

Supongo que en Palma estaréis todavía de funerales, pero así y todo pasaría de buena gana algunos días entre vosotros. ¿Cómo no ha de gustarme Palma si hasta mi padre, que tiene tanto interés en que no me guste, dice a menudo al llegar de su cotidiano⁹⁸ paseo: ¡Quien pudiera llegar á Palma en vez de meterse en este pueblo, y disfrutar de una agradable velada después de consagrar el día a los cuidados del campo! Si hubiese otra

⁹⁸ El autor escribe *quotidiano*.

guerra de forenses y ciudadanos mi padre no sabría que partido tomar. De mi puedo decir que no tomaría ninguno.

Pedro tan pollensin como siempre con la única verdad de haber comprado un perro de presa de pocos días, cuyo crecimiento y futuras costumbres le ineresan por lo menos tanto como a los partidarios del Syllabus⁹⁹ las tendencias del futuro pontifice.

Y a propósito del Papa, ¿cómo estáis por ahí de simpatias hacia los cardenales candidatos? Supongo que casi todas las rogativas serán intencionalmente favorables a los intransigentes. Supongo también que Taronjí hace votos por la elección del candidato liberal, para poder ofrecer al nuevo pontifice su libro del estado religioso y social de Mallorca,¹⁰⁰ que mandó esterilmente a la redacción del Siglo futuro¹⁰¹ y a D. Vicente de Lafuente.¹⁰²

Poco, muy poco, he leído desde mi llegada a este pueblo. Únicamente he leído el precioso libro descriptivo titulado Roma de D. Severo Catalina¹⁰³ y las vidas de los grandes artistas del renacimiento deliciosamente escritas por Giorgio Vasari uno de los últimos pintores florentinos del siglo XVI.

Veo que esta carta se arrastra sin interés y, para concluir no se me ocurre sino encargarte que saludes en mi nombre a los amigos y que me escribas cuanto antes

Tuyo

Miguel. (Rúbrica)

4

Pollença. 1 Mayo -78.

Amigo Juan: lo primero que se me ocurre al tomar la pluma para escribirte es que vas a extrañar que te escriba en este papel, mayormente juzgándome ya enemigo de la moda

⁹⁹ El *Syllabus* promulgat pel papa Pius IX condema 80 proposicions concretes del lliberalisme ja rebutjar abans a les encíclicques *Mirari vos* i *Quanta cura* del mareix pare.

¹⁰⁰ Josep Tarongí i Cortés (1847-1890) és un sacerdot procedent dels jueus conversos de Mallorca que defensà amb ardor i entusiasme la lluita contra la marginació que han experimentat aquests jueus conversos. Escrigué una obra titulada *Algo sobre el estado religioso y social de la isla de Mallorca* que originà una viva polèmica amb D. Miquel Maura i Muntaner referent a les preocupacions i prejudicis de classe a la Mallorca de finals del segle XIX. Al mateix temps cultivà la literatura i mantingué una bona amistad amb Costa i Llobera coincidint en les seves aficions literàries.

¹⁰¹ Era un diari defenso de la tradició i del carlisme.

¹⁰² D. Vicente de la Fuente (1818-1889) fou un escriptor eclesiàstic de gran prestigi. Fou catedràtic de Dret Canònic la Universitat de Salamanca i després professor de disciplina i Història de l'Església a Madrid. Fou Rector de la Universitat Complutense i membre de l'Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques.

¹⁰³ D. Severo Catalina y del Amo (1831-1871) fou catedràtic i periodista. És autor de *La mujer, El hombre i Roma*. Són tres llibres que tingueren gran acceptació. Era membre de la Reial Acadèmia Espanyola de la Llengua.

y severo de gusto. Para que no te extrañe, debo decirte que mi padre encargó el papel, y como después no le gustara, yo me encargué de consumirlo en mi correspondencia, única manera de consumir papel que me ha quedado.

Hubiérate escrito antes si no me hubiesen faltado noticias que darte; y si hoy lo hago para no parecerme olvidadizo, bien se te alcanza que no me sobran asuntos. Llenaba mis cartas en otras ocasiones, la monótona expresión de mis tristezas, únicas novedades que solían ocurrirme; pero ahora venturosamente me veo libre de disgustos, estándolo también de placeres y así no debes extrañar que me falte materialmente asunto para escribirte. De lo único que puedo darte alguna noticia es de mi lectura, aunque careciendo ésta de actualidad y de sorpresa no se presta mucho para que de ella escriba.- Sin embargo, alguna sorpresa y mucha admiración me ha producido el *Cosmos* de Humboldt, libro que te recomiendo como uno de los más graves, profundos, eruditos y bellos que puedan existir, y en el cual ha realizado su incomparable autor la fusión de las más excelentes cualidades del escritor y del sabio. Humboldt ocupa el trono de la ciencia alemana, como su amigo Goethe el de la poesía. Impresiones mucho más vivas y eficaces me ha causado en distinto orden de ideas la lectura de algunas obras de Fray Luis de Granada, el más simpático para mí de nuestros místicos. ¡Cuánto fuego divino, cuánta poesía y aroma de virtudes hay en aquellas páginas! - Lectura es ésta que pienso continuar alternándola con otras. Para ello he empezado las obras, nuevas, de D. Nicomedes Pastor Díaz,¹⁰⁴ uno de los más nobles y simpáticos ingenios de la generación romántica. Creo que verás con gusto sus *Problemas de socialismo* que dio a conocer en el Ateneo de Madrid siendo ministro, y que son más para tu gusto que los melancólicos versos y sentimentales novelas, donde se deja sentir demasiado la amargura sistemática del romanticismo, perjudicando, en mi concepto, las cualidades del insigne poeta gallego, a quien no puede negarse uno de los primeros puestos entre las eminencias contemporáneas.

A pesar de no saber al principio qué escribirte veo que se me acaba el papel.- Con que, adiós - Contesta - Tuyo - Miguel.

5

Pollença 21 de Mayo - 80.

Mi apreciado Juan: puesto el pie ya en el estribo para el viaje¹⁰⁵ a Madrid de que te

¹⁰⁴ Nicomedes Pastor Díaz Corbelle (1811-1863) fou seguidor de la Escuela Norteña de poesía que després influí a Bécquer. Es autor de *Poesías (La mariposa negra, Mi inspiración per exemple)*. També escrigué la novel·la *De Villahermosa a la China*.

¹⁰⁵ L'autor al·ludeix als coneguts versos de Miguel de Cervantes a la dedicatòria que escrigué al Conde de Lemos, el seu gran amic i protector, en el pròleg de *Trabajos de Persiles y Segismunda*:

Ya en las ansias de la muerte
Puesto ya el pie en el estribo
Oh gran señor ésta os escribo...

hablé ya en Palma, no he querido pasar sin darte noticia de mi partida. Creo que nada me encargaste, pero por si acaso algo se te ocurre, creo poder asegurarte que viviremos en el Hotel de Embajadores, junto a la carera de San Jerónimo. En Barcelona sólo pensamos detenernos dos días, y uno ó dos en Zaragoza.

Pedro ha llegado sin más novedad que una buena dosis de entusiasmo y de alegría que le sale a borbotones.- Siento que no lo hayas visto de vuelta para indemnizarte de la impresión que te dejó a la partida.

Nada de particular en ésta.- En Palma según leo en el diario que acabo de recibir, hay una novedad para nosotros y es la muerte de nuestro antiguo compañero Andrés Rosich, que siento vivamente.

Sin más por hoy, recibe recuerdos de mi familia y un abrazo de despedida de este tu constante amigo

Miguel

6

Pollença 25 de Junio 80.

Querido Juan: Aunque al llegar a Palma el lunes último, hallando cerrada tu casa, prometí escribirte a ésa de Alaró en cuanto llegase a mi Pollença, no he podido hacerlo hasta este momento, ocupado continuamente en recibir y hacer visitas, que éste es el epílogo necesario de nuestro viaje. Y siento no haberte podido escribir inmediatamente, no tanto por no haberte dado más pronta noticia de mi llegada como haber pasado la oportunidad de saludarte en tus días. Recibe hoy, aunque con retardo mi más afectuosa felicitación, que no por ser atrasada será menos cordial.

Nuestro viaje ha sido feliz como lo podíamos desear. Catalina ha disfrutado en él más de lo que yo esperaba y ha dado pruebas de su actitud para la cultura, observando discretamente en Madrid y lo que es más, no aburriéndose en Toledo

La impresión que la Corte me ha producido no es por cierto favorable; y en ello tal vez ha entrado por mucho el recuerdo de los dos años que allí pasé no estudiando. Paréceme verte sonreír al escribir esto, tachando de escrúpulos mis remordimientos. Ríete cuanto quieras: por esto no ha de ser menos cierta la esterilidad de aquellos dos años en que ni siquiera supe aprovechar mi estancia en Madrid para aprender el castellano. Borraron un tanto mi mala impresión Querol y Menéndez y Pelayo, animándome el primero a escribir y colmándome el segundo de inmerecidos elogios. - Nada me impresionó tanto como ver al eruditísimo joven enterado, no ya solamente de lo que llevo escrito, sino de proyectos míos que hace mucho Rubió le había comunicado. De Menéndez y Pelayo he traído la *Historia de los heterodoxos*, de la cual sólo he visto el discurso preliminar, que por sí solo supone tantas y tales lecturas que bastarían para ocupar una vida de cien años.

Madrid tan elegante y bullicioso como siempre, ha mejorado notablemente en sus cafés. Fornos y La Iberia se han cubierto de frescos y de bronces; pero el aspecto general de la población no ha cambiado. Madrid es siempre el mismo, pulido, moderno y de buen tono; pero artísticamente vulgar y prosaico. Madrid es una chistera.¹⁰⁶

Singular contraste el que ofrece la nueva corte, digna expresión de la época que alcanzamos, con la antigua Toledo, que parece el blasón monumental de la grandeza española. Todo es en Toledo noble y poético, todo español, en el sentido histórico de la palabra. Desde los angostos y torcidos callejones que ostentan viejos portones de enormes clavos y aldabas, hasta las dilatadas vegas que se tienden a levante y a poniente de la ciudad; desde el maritornesco Mesón del Sevillano donde escribió Cervantes su Ilustre fregona, hasta el soberbio Alcázar que parece personificar la corte de Carlos V; desde la diminuta fábrica árabe del Cristo de la Luz, que consagró la reconquista de Alfonso VI con la primera misa, hasta la sublime Catedral, que uniendo la regia majestad al más delicado misticismo, parece fiel trasunto de su glorioso fundador Fernando el Santo; desde las riquísimas sinagogas de la Blanca y del Tránsito y los arábigos salones de Mesa y de Abencerrajes llenos todavía del oriental aroma que exhalan sus artesonadas techumbres de cedro, hasta San Juan de los Reyes, ese afilagrano relicario gótico, memoria de Isabel I; todo en Toledo es interesante y noblemente antivulgar, todo artístico y poético hasta el extremo. - Y como para encuadrar tan singular población, muéstrase la naturaleza grave, solemne y románticamente bella en sus alrededores. Al acercarse a la viuda de los reyes, desecha el Tajo sus festones de verdura, y austero y triste pasa el viejo puente de Alcántara, corre entre áridas breñas y ruinosos torreones, rompiendo su corriente en vetustas aceñas y batanes y en la ruinas de un puente romano, abraza con largo rodeo y besa el peñón en que la ciudad se asienta, hasta que saliendo por el puente de San Martín recobra sus verdes galas y se lanza por la vega en busca de dilatados horizontes. - °Qué tontos fuimos, pasando dos años en Madrid sin visitar a Toledo !

Nada más quiero escribirte por ahora para tener ocasión de decirte algo cuando nos veremos. Cuando estés en Alaró por las acostumbradas vacaciones de veraneo, escribémelo y puede que pase a visitarte. En caso de ir a verte será ya entrado el mes de agosto.- Tuyo afmo. - Miguel

7

Palma Julio 29 / 81.

Amigo Juan: recibí tu carta fecha de ayer y me apresuro a decirte que tengo el estudio o tablilla de Terrassa que Antonio Fuster me prestó. Creía tenerle entre los otros estudios que te entregué, y pudiera muy bien haberseme extraviado, si tú no hubieses

¹⁰⁶ L'autor escriví aquesta paraula en cursiva; per evitar confusió, l'escrivim subratllada i així ho feim en les ocasions subsegüents.

cuidado de avisarme. También tengo todavía otro estudio de Fuster que fué el último que copié. Si no se te olvidó mandar uno de los estudios á Rosselló el escultor, no sé de quien pueda ser el que me dices qu no es de Antonio.

Hoy mismo te mando por el ordinario los dos estudios de Fuster, puesto que no sé hasta cuando tendré ocasión de pasar a ésa.

Probablemente no iremos a Palma hasta la época de las Ferias; por lo mismo si quieres vernos debes venir á Pollença. Si quieres te avisaré cuando vayamos a Formentor.

Ya que aludes en tu carta a las próximas elecciones, no quiero ocultarte mi satisfacción al ver que se acercan sin preparativo alguno por parte de mi familia.- No me explico completamente tu antipatía por el candidato R - A propósito de tu simpatía por Maura, ¿no te pareció algo enrevesado su manifiesto? Me refiero solamente á la forma.

En ésta pocas novedades si se exceptúan algunas desgracias que habrás leído en los periódicos. Pedro (y no digo su familia, ni menos su padre) ha emprendido las obras de reforma de su casa. Creo que resultará buena cosa. Lo mismo dicen de su jaca, aunque no tengo de ello tanta confianza.

Tenemos en proyecto una expedición por mar hasta la cueva del Drach, que tal vez no realizaremos porque Pedro se halla delicado del vientre, indisposición que, si no ofrece cuidado, no deja de ser incómoda. No te invitáramos a esta expedición, porque tendría que ser demasiado espartana.

Saluda afectuosamente á Antonio Fuster y tú recibe, con muchos recuerdos de Pedro, el afecto de tu amigo

Miguel Costa y Llobera

8

Roma -7 de Julio – 1887i contestación á mi última carta del año pasado, me ha parecido qu es ya tiempo de cumplirte la promesa que te hice de un retrato mio. Ahí te lo mando, con la seguridad de que le reconocerás, aunque el cambio de traje y alguna libertad que se permitió el fotógrafo, principalmente en una de las cejas, hayan alterado un poco el tipo que sin duda recuerdas

Este año serán menos largas mis vacaciones. Hasta el 18 no me toca dar el examan universitario. Después tendré que dar otro para la ordenación de subdiácono, á lo cual tendré también que prepararme con diez días de ejercicios espirituales antes de las tómporas de setiembre.- Con todo aún me queda tiempo suficiente para hacer alguna excursión fuera de Roma.

Supé por carta de mi primo Pedro que te hallabas muy próximo a tomar estado y que le animabas á dar el mismo paso: de las dos cosas me alegro y confío que tu buen sentido podrá ser útil á Pedro en su tarea de buscar persona que pueda convenirle.

Días atrás recibí carta de Rubió anunciándome el nacimiento de su hijo, a quien ha dado el nombre de Jorge, por ser el patrono de Cataluña y de Grecia, según me dice con simpática fruición.

¿Qué hacen nuestros literatos? Me propongo saber algo de ellos durante estas vacaciones en que me obligará el ayuno de poesía, como por mí espontánea voluntad me obligaba durante el curso.

Nada te diré de noticias generales, pues, si bien corren por ahí rumores de próximos sucesos importantes, no sé hasta que punto sean fundados, y considero además que no deben ignorarse en esa isla.

Recuerdos á esos amigos que aun se acuerden de mí.

Ya sabes que no te olvida

Miguel Costa y Llobera.

9

Roma, 1 abril 1888

Amigo Juan: Mucho tiempo he pasado sin escribirte, pero hoy tengo una buena noticia que comunicarte y no quiero tardar más. He sido ordenado diácono en la solemne función del Sábado Santo, y en la misma basílica de Letrán donde en diciembre último recibí el subdiaconato.

El paso que acabo de dar, sin ser tan decisivo como el anterior, que lleva consigo el solemne voto, es sin embargo de tanta importancia para darle con sagrado terror y piedad profunda. Ahora sólo me resta la promoción al sacerdocio. Por una parte desearía ser ordenado en las próximas tómporas de la Trinidad, y por otra me parece preferible aguardar hasta septiembre, a fin de prepararme mejor durante las vacaciones. Creo que optaré por este último partido, aunque me cuesta el no realizar mi viaje a esta isla en el próximo verano.

Muchas cosas podría decirte del Jubileo de S.S. León XIII y de la Exposición Vaticana; pero de todo esto estarás enterado por los periódicos y tal vez por algun testigo de vista

Estoy muy conforme con cuanto me dices en la última á propósito de las consultas de Pedro. Según tengo entendido, ya se ha fijado en alguna persona determinada, aunque ignoro quien sea ella, y no me he atrevido á preguntarlo por segunda vez. - Espero que no tarde mi primo en seguir la marcha de mis hermanos, que, al parecer, con buen éxito le toman la delantera. - Mi padre se halla ahora en Barcelona para asistir á las bodas de Martín, que se casa el 9 de este mes. ¡Quiera Dios hacer á todos tan felices como deseo! Mucho me alientan á esperarlas las buenas noticias que tengo de Catalina.

Que pronto pueda tenerlas de ti es lo que desea y espera tu afmo. amigo

Miguel Costa

Recuerdos á los amigos de esa

10

Roma 4 de agosto de 1888

Mi apreciado Juan: No creo ser yo quien te deba contestación; con todo considero que ya es tiempo de escribirte siquiera para darte la noticia de que estoy en vísperas del sacerdocio. Hoy mismo he ido a encargar mis proclamaciones en la parroquia, y mi ordenación será (D.m.) en las próximas témporas de septiembre, si no se anticipa.

Tal vez en octubre tenga el gusto de verte en ésta de Mallorca. Deseo, como es natural, hacer una visita a nuestro país; pero no te aseguro que se realice mi deseo, pues no deja de presentarme algún inconveniente: allá veremos. Ya sabes que soy bastante indeciso necesitaria alguien que me diese el empellón como se dice en la isla. De todos modos volvería para el próximo curso que empieza en noviembre y es el último curso que me queda en la facultad teológica pues ese año he salido ya licenciado en el examen de julio. A pesar de haber mentado el título, no creas que le doy gran importancia; nunca fui, como sabes, un perfecto estudiante; y si bien ahora procuro cumplir con mi deber, conozco que no nací para sabio.

Supongo que sigues aún soltero pues prometiste anunciarme tu cambio de estado, que como el de Pedro,¹⁰⁷ se va retardando más de lo que yo creía

Espero que esta vez no me privarás del gusto de recibir noticias tuyas. Por mi parte ya te he dicho lo poco que me ocurre. No puedo hablarte de alguna excursión, como otras veces, pues este año no he salido de Roma, en donde gozamos este verano un fresco excepcional, que hace tolerable la permanencia á los mismos que otros años ya se habían ausentado de esta ciudad.- Roma no fascina a primera vista, pero, a medida que se la va conociendo, ejerce una singular atracción propia de su importancia, sobre todo cuando no se la considera tan sólo con ojos de artista o de arqueólogo, sino más bien con alma de creyente.

Memorias á esos amigos. Te saluda tu afmo

Miguel Costa Diac^o.

11

Roma - 14 de Febrero - 89

Querido amigo: *como supongo que ya no tardarás mucho en darme la noticia de tu casamiento, te escribo siquiera para darte mi nueva dirección. No te la habia mandado antes por carecer de novedades que participarte desde que nos vimos últimamente en Palma.*

Mi vida en esta capital es la misma que en años anteriores, con la sola diferencia de la misa que ahora celebro y entonces oía solamente.

Ni siquiera han producido alteración en el curso regular de mis días las recientes algaradas de carácter socialista que hemos tenido aquí durante la semana anterior y de las cuales tendrás noticias, tal vez algo abultadas, por los periódicos. El movimiento nada tiene

¹⁰⁷ Es refereix al seu cosí Pere Llobera.

de anticlerical, antes hubo en él gritos en favor del orden de cosas pasado, no ciertamente por instigación de los católicos, sino para ofender al Gobierno, que según decían, ha hecho de Roma la capitale della fame.

Hay aquí una población flotante de obreros, atraídos por el trabajo que se ofrecía sin previsión y que ahora se encuentran desocupados a consecuencia de numerosas quiebras de empresas constructoras y particulares. La blandura del carácter italiano hace menos temible esta situación, que no amenaza serias desgracias personales.

Entre las noticias tristes de Mallorca, no lo ha sido poco para mí la muerte del pobre Ramón de Formentor (es nan de Formentor), de la cual habrás tenido noticia.

Memorias a esos amigos. Te saluda y desea un feliz ingreso en el nuevo estado, preludio de nuevas dichas, tu amigo

Miguel Costa Pr.

12

Roma - 3 de Abril - 89

Mi querido amigo: te felicito cordialmente por tu matrimonio, de que me das noticia en tu apreciada del pasado marzo. Nada tengo que dispensarte por la tardanza en comunicarme lo que ya me habías hecho saber anticipadamente. Me alegro de tu felicidad en tu nuevo estado y hago votos para que perdure y crezca pacífica y colmada de bendiciones.

Tu luto por la muerte de tu madre política es de aquellos (sic) que admiten más consuelo por tratarse de una persona buena y probada con largos años de sufrimiento.

También nos ha dejado un recuerdo venerado el bondadoso tío Gabriel, de cuyo fallecimiento tuve noticia por mi padre y por Pedro como tú supones.

Aplaudo tu participación en la Liga Agraria que supongo de notable utilidad para los intereses de nuestro país, y en la que como dices, es posible unir a todas las personas de buena voluntad sin distinción de partidos.

Yo, en ésta, ocupado como de costumbre, y aun más atareado que de ordinario ahora que se acerca la conclusión de mis cursos teológicos.

Nunca hubiera sospechado no haberte incluido en mi anterior las señas de la casa en que habito desde mi regreso a Roma. Fue uno de mis acostumbrados descuidos, que tú no extrañarás, conociéndome como me conoces. Vivo, pues, en la Via del Pozzetto - 155 - 2º. El sitio es muy céntrico y estoy en él bastante mejor que donde vivía en los años anteriores.

Con recuerdos a esos amigos, te saluda y repite sus parabienes tu afmo

Miguel Costa Pbro.

13

Pollença - 14 de Abril - 90

Mi querido Juan: me afectó vivamente la inesperada noticia de que tu esposa se hallase en grave peligro. Esta mañana he aplicado por ella la Santa Misa. Quiera Dios escucharnos y conservarte a la que elegiste por compañera de toda la vida. Te felicito al mismo tiempo por tu primera hija, cuyo nacimiento me participas: que Dios la conserve a sus padres y os conserve a entrambos para ella.

Aunque no te escribí directamente por la muerte de tu buen padre, no me olvidé de consagrarle sufragios.

Te saluda con nuevo afecto en la presente tribulación tu amigo que con toda el alma te desea pronto consuelo.

Miguel Costa Pbro.

14

Palma - 27 Abril - 92

Amigo Juan: siento tener que repetirte la misma forzosa negativa de las otras veces. El día 8 de Mayo próximo le tengo comprometido desde el año pasado para predicar en S. Jaime de Palma, en la solemne bendición de la nueva capilla que dedica a San José la viuda de Ayneto. Aun faltando este compromiso me quedarían otros varios para el mismo día. Apenas tengo día festivo libre en toda la primavera y verano. Llevo ya predicados 107 sermones. - Ya ves que no me excuso sin justa causa.

Espero saludarte en ésa. En tanto recibe el particular afecto con que te distingue tu amigo

Miguel Costa Pbro.

15

Pollença 7 mayo 1898

Mi apreciado amigo: Sobrado motivo tienes para preocuparte tan hondamente por la actual situación de nuestra patria. En mi concepto, la invasión napoleónica que sufrió España en lo comienzos de este siglo, fue crisis menos grave que la sobrevenida ahora, en su posteros años. Más que la pujanza de los Estados Unidos aterra considerar la imprevisión, ligereza y aturdimiento de nuestros gobernantes y la decadencia y agotamiento del país. No faltan en España, por cierto, arranques patrióticos y abundan sobre todo las frases y declamaciones más audaces y arrebatadas; pero con tales pertrechos no se ganan combates; con estériles bravatas no se logra nada de provecho. Fuerza es repetir contigo: °Dios se apiade de nosotros!

Mi hermano Martín está en Cartagena, en el Estado Mayor del General de aquel Departamento marítimo. Mientras no le toque ascender, continuará regularmente en el mismo puesto, ya que regresó de la campaña de Cuba ha poco tiempo. Las impresiones que traje de allí son ahora confirmadas por los sucesos.

Perico, como supones, sigue en Sóller sin peligro.

Escribiré a Campins lo que me indicas de tu recomendado Francisco Rotger. No creo necesario que tú le hagas indicación directa al Vicario Capitular, aunque tampoco sería inconveniente le dijeras algo, si tuvieses ocasión de verle.

Con recuerdos a tu familia se despide tu affmo.

Miguel Costa Pbro.

16

Pollença 12 de mayo de 1898

Mi apreciado Juan: A propósito del asunto que me encargaste, he recibido contestación del Vicario Capitular y me apresuro a comunicártela.

„ Todo cuanto se supone respecto el recomendado es pura novela. No se trata más que de una negativa del difunto Prelado, la cual, aunque no afecta a las cualidades morales del sujeto aludido, le saca de los límites de la concesión otorgada en Roma. Por manera que no es el interesado, sino yo, quien está cohibido en este asunto...

„ Puestas las cosas en tal situación, no hay necesidad de decir que no pondré obstáculos á los deseos expresados el día que mi acción sea libre y desembarazada...

En vista de esa contestación, tú mismo juzgarás conveniente no insistir, confiando como es justo en la prudencia y bondad del Sr. Campins, a quien ya podemos llamar Obispo electo, pues según noticias particulares, ha sido ya preconizado.

No creo necesario encargarte la debida reserva sobre el contenido de esta carta.

Memorias a tu familia.

Tu afmo. amigo

Miguel Costa Pbro.

17

Palma - 24 / 99 - Febrero

Querido Juan: Alcover me encargó te avisara que el próximo domingo 26 del corriente es el día designado para entregar al Sr. Obispo el obsequio que le dedica nuestra tertulia literaria. A las tres y media de la tarde nos reuniremos en casa del Provisor Ant^o M^o Alcover y desde allí pasaremos a celebrar la tertulia en el palacio de su Ilma.

Mi notificación no envuelve compromiso alguno: obedece tan sólo al deseo que tú manifestaste á Juan Alcover, según éste me dijo.

Memorias a tu familia.

Tu afmo.

Miguel Costa Pbro.

18

Ciutat de Mallorca 6 febrer 1900

Estimat Joan de Passatemps¹⁰⁸: Aquí m'arriba sa teva carta, girada des de Pollença, a on mai me sol trobar per aquest temps.

No sé d'on has pogut treure que sia tornat tan va-i-vé. Enguany, precisament, quasi no he corregut ni sols a predicar. S'Almudaina potser te va fer creure que era estat a Menorca, copiant unes retxes d'es Felanitxer i posant equivocadament que les copiava d'es Diari de Maó. *Voilà tout*

Deixant aquestes coses, que no fal al cas, te diré *que avui mateix he portat en el Palau de lo que atany a n'en Reinés... Se hi pensarà per procurar-li lo més convenient. Com s'han de tenir en compte diverses coses convé no atropellar-se.*

Crec que mol prest hem d'esser convidats a dinar tots els que firmarem la dedicatòria d'aquells breviaris regalats per la tertúlia de ca n'Alcover. Ja t'avisarem d'hora perquè tu no hi pots faltar.

Na Catalina agrai el pèsam que li donares per Dª Magdalena (a.c.s.)¹⁰⁹

Memòries a ca teva. Ton affim.

Miquel Costa Prv.

P.S. Enhorabona per aquests articlets i endavant amb La Roqueta.¹¹⁰

19

Pollença, 14 novembre 1905

Estimat Joan: Jo he vistes i triades les poesies del Certamen que m'an remeses d'Inca. Entre molta cosa xereca, hi ha composicions prou bones. M'ha semblat reconèixer *Na Salvà, En Carner, En Tous, En Ferrà, en Riber i Campins etc. Ja veus que podem quedar bé.*

Per el premi de narració o rondalla en vers o prosa, no he trobat res acceptable. Supòs que entre les composicions en prosa, tú que les has vistes, hauràs afinat qualche treball digne del premi.

¹⁰⁸ Segurament es tracta d'un pseudònim o tal vegada malnom pel qual es coneixia a Joan Rosselló de Son Fortesa.

¹⁰⁹ Es tracta de la sogra de Dª Catalina.

¹¹⁰ Era un setmanari que per iniciativa de D. Pere d'Alcàntara Peña sorti a 1887 per a omplir el buit deixat per *L'Ignorancia*. Tingué tres etapes: la primera (gener-desembre de 1887) comprèn 53 números essent el director D. Mateu Obrador, col·laborant-hi Tomas Aguiló, Bartomeu Ferrà, Gabriel Maura, Miquel dels Sants Oliver, Rosselló de Son Fortesa i Costa i Llobera.; la segona (agost-desembre de 1892) i la tercera (octubre 1898-maig 1901). Sembla que la segona fou l'època principal de la revista.

De Barcelona m'escriuen que la meva candidatura de consistori és la primera que des de molts d'anys s'ha vist votada per unanimitat. Així i tot no em fa gens d'il·lusió. Aviat m'hauré d'ocupar del discurs presidencial quan no sia més que per escollir punt de vista. Serà precís que m'aconsellin els amics de Mallorca.

Si vaig a Inca pel Certamen, esper que ferem una xerrada, ja que tu no hi pots faltar.
A reveure. Ton affm. Miquel Costa Prev.

20

Pollença, 15 desembre 1905

Amic Joan: Gràcies per la teva lletra d'ahir. M'ha fet bé amb l'interès amistós que demostres. Quan un respira dins una atmòsfera de general indiferència, és molt consolador que qualcú d'alluny i tot s'interessa per ell.

Me dius: per què no surts, per què no prediques? No ho puc fer com abans per no deixar tot sol a mon pare, que continua una mica delicat i li sap greu romandre sense cap fill. Com els altres no poder fer-li companyia tot seguit a Pollença, tenc d'esser jo que l'agomboli. Per això vaig haver de deixar en sec la novena de Santa Teresa a Ciutat a on me trobava quan mon pare volgué no estar-hi més dies. Aquestes sortides d'abans me fan falta per més d'un concepte. Que hi farem! Supòs que així mateix anirem a Ciutat després de festes. Allà esper que farem una xerrada.

Veres que no m'errava celebrant el teu discurs darrer? Lo que t'escriu en Joan Alcover confirma lo mateix que jo et deia. Fins i tot coincidim textualment en la frase final massa bo per Inca¹¹¹

Estic content que la memòria del Secretari te paresqués discreta i oportuna.

No conec el discurs del President. Ja suposava lo que m'en dius.

Lo notable es que en J., després del seu entusiasme ha experimentat un accés d'antiregionalisme. Ves-ho a entendre!

Perquè te faces càrrec de l'impressió que una de les meues Horacianes ha fet an En Masriera, t'envii el Diario de Mallorca¹¹² que tu no deus rebre. L'article Consejos a Homobono deu esser copiat del Diario de Barcelona. Ja en F. Matheu escrigué que, trobant aquella poesia superba, l'havia estampada com a manifest a la 1° plana de la Il·lustració adornada amb un plançó de roure. És, poèticament apuntada, la mateixa tesi de la Llei de l'art que el Bisbe de Vic sostingué a l'Acadèmia de S. Lluc.

Jo no conec aquesta conferència; però, per lo que em diuen, crec que hauré coincidit

¹¹¹ Un i altre volen dir que el discurs era impropï del lloc, o sia, inoportú (Aquesta nota figura a peu de pàgina a l'edició de les *Obres completes*, Barcelona, 1947).

¹¹² Aquest diari fou promogut per D. Antoni Me Alcover. Sostituï a *El Àncora* i fou després reemplaçat per la *Gaceta de Mallorca*. Existeixen altres dos diaris amb aquest títol: *Diario de Mallorca* (1818-1814) i el *Diario de Mallorca* creat a 1953 per la fusió de *La Almudaina* y el *Correo de Mallorca*.

amb la tendència inicial del gran pensador, encara que molt lluny de la seva alta metafísica.

Desitjaria que la mare se trobàs ja restablerta. Mon pare ja es troba bé i fort, no quedant-li sinó un poc d'enrapament a conseqüència del reumatisme.

Bones festes. Ton affm.

Miquel Costa Prev.

21

Palma 14 gener 1909

Estimat amic Joan: M'han encarregat de recollir noms i diners pel monument de D. M. Aguiló que projecten a Barcelona. *En Joan Alcover i jo, com a deixebles directes figuraràn a la primera llista que és de quota fixa (25 pts.). Les altres llistes són de quota variable, de manera que s'hi pot contribuir amb una pesseta, amb cinch, o com se vulga, i sols per una vegada.* He trobat que, tractant-se d'un monument a un mallorquí, no estaria bé que Mallorca no figuràs a la subscripció. Per altra banda aquí no trobarem gent disposta a tal objecte, en no esser dins l'element literari...

Per aquí res de nou. Supòs que rebries el meu llibret Visions de Palestina que et vaig enviar.

En Galmés¹¹³ m'ha fet conèixer una novel·la seva Esqueixos, que té quadrets descriptius de moltíssima intensitat. La trama flueixja relativament. En Galmés resulta un prosista d'empenta.

En Riber ha acabada una oda al Rei en Jaume estupenda, destinada al certamen de Tarragona. Si no li donen el premi del Rei no sabran que es fan.

Memòries. Ton affm.-

M. Costa. Prev.

22

Palma 23 Juny 1909

Estimat Joan: Te felicito per la teva festa. A fi de reclutar gent per l'homenatge a n'en Joan Alcover, he indicats uns quants noms al Vicari General. Entre ells els germans de Haro, i aquests no sabem ahon caplleven. Tu t'en podries cuidar d'avisar-los, i esper que ho facis.

Molts anys i a reveure

Ton afm

M. Costa, Pr.

23

Formentor 19 juliol 1909

¹¹³ Salvador Galmés (1876-1951) fou sacerdot i novel·lista. De l'any 1911 a 1938 transcriví una part de les *Obres* de Ramon Llull destacant el *Llibre de contemplació en Déu*; *Llibre de Blanquerna* i *l'Arbre de Sci+encia*. Escriví novell·letes i contes com *Flor de card*, *Novel·les rurals* i *La Dida*.

Estimat Joan: Agraint la teva felicitació per la bona acollida que tenguérem a València, t'he de dir que encara no saps lo molt que personalment m'obsequiaren. Els poetes i escriptors d'allà intentaren una conjuració (com deien) per no deixar-me partir amb la gentada del Miramar.¹¹⁴ Uns quants n'hi hagué que em volien hostetjar, altres me volien dur a fer excursions a l'Albufera, al teatre romà de Sagunt, etc. Des que arribarem al Grau fins que partirem, sempre vaig tenir socis del Rat Penat o de València Nova que m'acompanyaven per tot arreu, regalant-me encara postals, vistes de l'Exposició, etc. Els canonges Sivera i Xabàs me prodigaren atencions; el Rector del Seminari me volia conèixer, com altres. Al despedir-me me pregaren molt perquè hi tornàs més despai a la coronació d'En Llorente.

No obstant en mig de tants d'obsequis jo enyorava la forta vibració de Barcelona. Dins València experimentava la sensació de lo entre vessat (híbrid), com un gust de menjar que no és ni carn ni peix, ni dolç ni fruita. Basta dir-te *que 'ls mateixos valencians qui, per convenció florelesca, ens parlaven en valencià, quan xerraven entre ells ho feyen en castellà (!!!) Crec que l'ànima catalanesca emigrà de València ja per sempre. Lo que allà resta es un provincialisme espanyol entusiasta de les millores locals, que per cert son notables.*

Nosaltres els mallorquins no deixarem de donar notes pan-catalanistes. Jo en el brindis del banquet vaig entregar el meu tom gros (edició Gili) dient que essent escrit a Mallorca, estampat a Catalunya i ofert a València, simbolisava la trina unitat de nostra raça. En Riber a la vetlada del Miramar ab l'espera del Rey en Jaume va punyir els valencians fins a l'afirmació de la Patria qui resurgeix... Molts no s'en feren càrrec y el batle de València finalisà son discurs de gracies ab un ¡Viva España!-- D'aquest varen protestar en seguida els de la Joventut Valencianista, dient el Sr. Espinosa que allò era per demés y presuposava que els hostes s'eren excedits contra l'Espanya lo qual era inexacte, no menys que poc cortès en vers dels mallorquins... Els qui estavem aprop fèrem lo possible per calmar l'incident, i no va trascendir...

L'impressió que vull recullir es que Lo Rat Penat es una institució superficial floresca ahont alguns arriben hasta el regionalismo bien entendido; y que València Nova ab (sic) la Joventut Valencianist entranya més força de conviccions, més simpaties per Catalunya, però sempre ab certa barrera de separació respecte de Barcelona.

Na Salvà obsequiadíssima. Tots molt agraïts a tantes fineses. L'Exposició Valenciana reulta molt notable i atractiva. Sa nota principal és la compenetració del gust artístic en tot. La gran pista me resulta d'una bellesa grega amb ses columnades jòniques, sa quàdriga daurada i les moltes estatués que coronen els pòrtics en actitud d'animar els corredors a la victòria. Ses instal·lacions de fruites, de ventalls, de faiances, de mobles artístics són notabilíssimes. La darrera excedeix singularment tota ponderació i me causà gran sorpresa. S'hi coneix la influència britànica de The Studio. Diuen que a València ha

¹¹⁴ El vaixell Miramar es construí a 1903 per a la Islaña Marítima. Desplaçaba 1.750 tones.

pres grandíssim increment l'exportació de moblatge artístic cap a les Amèriques.

Les sales de pintures són també esplèndides; però això ja ho esperava i no m'ha sorprès.

Estic molt content del teu present poètic. Bé va. T'en parlaré un altre dia.

També m'agrada que hages trobada un poc més jove que altres la meua darrera poesia dedicada a Llorente. Supòs que les que te semblaven de poeta envellit no eren les Horacianes ni les Visions. Però qui sap?

Havies d'esser vingut a València. En Riber, Na Salvà i En Tous ho trobaven com jo mateix-- Ton affm. M. Costa Prev.

24

Sr. D. Joan Rosselló

Estimat amic: T'acompany en el sentiment per la mort del teu germà. Al cel el vejem.

Me faràs favor de participar a ta mare i demás familia l'expressió del meu condol.

Com en temps cuaresmal obliga més la residència capitular, no assistiré a cap dels actes que m'anuncies. No per això deixaré de tenir present el difunt en les meves oracions.

Sempre teu afm.

Miquel Costa Pr.

Pama 24 - II - 910.

25

Palma - 13 Febrer - 1911.

Estimat amic Joan: M'atrevesc a molestar-te amb un encàrrec. En Perico germà meu necessita una dida p'el seu menut, infantó de mitj any, perquè s'en va la que el criava. Li han dit que n'hi ha una d'Alaró bona per criar, i es la dona d'un tal Lluís Sastre (General) qui habita al carrer de Poader (?) n° 35. Desitja el meu germà sabre si aqueixa dona es sana i de bons antecedents i de llet profitosa, que no sia massa vella. Per medi del teu cunyat Balle te serà facil enterar-te d'això, i si el dictamen del teu cunyat metje resulta favorable, ja pots dir a la dona indicada que es presenti lo més prest possible a c. D. P. Costa, carrer de la Concepció, n° 106, Palma, per tractar el seu didatge.

Memòries a tothom de ca teva

Teu afm.

Miquel Costa Pr.

26

Palma, 8 març 1913

Estimat amic: No sabia que fossis estat per aquí fa molt de temps, encara que qualque vegada he sabudes notícies teves p'En Joan Alcover.

Lo de mon pare és estat un poc d'erissipela que li durà una setmana. *Ara ja surt en carruatge cada dia. Tot li provingué d'una caiguda que pegà dins la Seu, sortint de la meua sacristieta sense reparar l'escaló. Amb aquella caiguda se feu un trenc, y tot d'una quedà tant bé que volgué anarse'n per sos peus acompanyant-lo ja fins a casa. Ni tan sols volia metje, però en cridarem un que li curà la lleugera ferida. Aquell dia, que era dilluns, y tota la setmana féu la vida ordinaria sense més extraordinari que una bena pel cap. Però el dissapte tornà de passeig amb un fret intens y el vespre li entrà febre y deliri, per lo qual ens alarmarem creient que li entrava mallaltia sèria. Després de dos dies li exhalà l'espulsió y començà a sentir-se millors. Ara sols li resta una mica sense cloure en el trenc a conseqüència de no haver volgut que li donassen cap punt; però així y tot millora.*¹¹⁵

Faré amb gust la recomenació que m'indiques. Crec que no hi haurà cap dificultat.

Per ca N'Alcover la tertúlia ja quasi no existeix; qualche diumenge hi vaig sen-se fer literatura.

Ara he notat que, per costum, he escrit faltant a les normes la conjunció y en lloc de i. No creguis que no m'hi subjecti. Crec molt convenient sacrificar en obsequi de l'unitat i la disciplina.

Mon pare agraeix la teva felicitació.

Memòries de la família. A reveure.

Miquel Costa. Prev.

27

Sr. D. J. Rosselló.

Benvolgut amic: Rebuda ahir la teva carta, avui mateix he tornat recomenar en B. Guasp per la beca de la Sapiència. Estan disposts a atendre la meua recomenació. M'han dit, emperò, que corria pel Seminari la veu de que en Guasp ja no's presentava a les oposicions de la Sapiència. ¿Podria esser tal vegada que, per haverme tu escrit amb retard, no sabent ell si l'havien recomenat, hagués desistit de presentar-se? Per això crec convenient que ara mateix li escrigues animant-lo a que es presenti, o li facis arribar per bon conducte un mot d'encoratjament. Jo no ho he fet d'una manera directa per no donar ocasió a comentaris entre els estudiants.

Aquí t'incloc un sonetet de resposta a-n els quatre que el mateix Bartomeu Guasp m'envià por St. Miquel. Tu le hi podràs donar per les vacances de Nadal, quant sia a la vila. Jo no le he duit a-n el Seminari, per que no creguin que distrec els estudiants aficionant-los a la poesia.

Si que És un cas de llarga vida el de ta mare. No es estrany que trobi dura la pujada dels 100 anys. Que Déu la hi endolçesca!

Mon pare du molt bé els seus 84, i ara es a Pollença amb na Catalina, perque jo ja

¹¹⁵ A tot aquest paràgraf es conserva la conjunció copulativa en la forma y per la raó que apareix a les línies subsegüents del paràgraf anterior

no l'he pogut acompanyar, després de tantes temporades de faltar a la Seu.

Per fi avui brusquetja. Déu faça que ploga bé, com reclama la necessitat de Mallorca sencera.

Has vist pels diaris com a Pollença s'hi pega foc de discursos, banquets, juntes i projectes culturals? Ja hi tenim dos periòdics, s'hi funda museu i sala de conferències, etc etc..- M'han fet vocal de la comissió honoraria-consultiva, juntament amb en J. Alcover i en P. Llobera.

Progressam a l'americana. Al manco són americans els promotors de tanta empresa Salut i bones festes, que ja s'acosta Nadal.

Ton afm

Miquel Costa, Pr.

Palma - 5 Dbre. 1913.